

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ІМЕНІ П. Л. ШУПИКА

Кафедра промислової, клінічної фармації та клінічної фармакології

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення вченої ради

Протокол 11.03.2020 № 3

Голова вченої ради

Голова кафедри, академік НАМН України, професор

[Signature] Ю. В. Вороненко

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА З КЛІНІЧНОЇ ФАРМАЦІЇ»

підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти
галузі знань 22 «Охорона здоров'я»
спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»

Форма навчання: денна/заочна

Київ – 2020

Робоча програма дисципліни «Виробнича практика з клінічної фармації» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» розроблена співробітниками кафедри промислової, клінічної фармації та клінічної фармакології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика (завідувач кафедри – д. фарм. н., професор Загорій В.А).

Рецензенти:

Кабачна А.В.

професор кафедри організації і економіки фармації
НМАПО імені П.Л. Шупика, д. фарм. н., професор

Склад робочої групи

Загорій В.А. – завідувач кафедри промислової, клінічної фармації та клінічної фармакології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л.Шупика, доктор фармацевтичних наук, професор.

Тимченко О.Г. - доцент кафедри промислової, клінічної фармації та клінічної фармакології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л.Шупика, кандидат медичних наук, доцент.

Буцька В.Є. – доцент кафедри промислової, клінічної фармації та клінічної фармакології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л.Шупика, кандидат фармацевтичних наук, доцент.

Коханов І.В. - доцент кафедри промислової, клінічної фармації та клінічної фармакології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л.Шупика, кандидат медичних наук.

Макарчук О.О. – асистент кафедри промислової, клінічної фармації та клінічної фармакології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л.Шупика.

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА З КЛІНІЧНОЇ ФАРМАЦІЇ» складена відповідно до Стандарту вищої освіти *другого (магістерського) рівня*

галузі знань 22 «Охорона здоров'я»

спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»

спеціалізації 226.01 «Фармація»

освітньої програми *магістра фармації*

Опис навчальної дисципліни (нотація) «Виробнича практика з клінічної фармації» належить до циклу дисциплін професійної підготовки студентів спеціальності «Фармація». Програма закладає основи для участі провізора в проведенні раціональної фармакотерапії та якісного надання фармацевтичної опіки, застосування набутих знань та вмінь з клінічної фармакології в майбутній професійній діяльності, формує практичні навички моніторингу безпеки та ефективності ліків, виявлення, попередження та усунення ліко-пов'язаних проблем.

Структура навчальної дисципліни	Кількість кредитів, годин, з них			СРС	Рік навчання і семестр	Вид контролю
	Всього	Аудиторних				
		Лекцій (годин)	Практичних занять (год.)			
Денна форма навчання, термін навчання 1 рік 10 місяців						
«Виробнича практика з клінічної фармації»	5 кредитів/ 150 год.	0	50	100	II курс (IV семестр)	Диференційований залік
Заочна форма навчання, термін навчання 2 роки 6 місяців						
«Виробнича практика з клінічної фармації»	5 кредитів/ 150 год.	0	18	132	III курс (зимова навчальна сесія)	Диференційований залік

Примітка: 1 кредит ECTS – 30 годин; аудиторне навантаження: а) для денної форми навчання - 33%, для заочної форми навчання - 12%; самостійна робота студентів (СРС): а) для денної форми навчання - 67%, для заочної форми навчання - 88%. На проходження виробничої практики з клінічної фармації надається 150 годин/ 5,0 кредитів ECTS. Проводиться практика в аптечних закладах та стаціонарних ЛПЗ, термін проходження практики – 3 тижні (17 робочих днів при шостиденному робочому 1-му та 2-му тижні та п'ятиденному останньому 3-му тижні).

Предметом навчальної дисципліни є опанування алгоритмами проведення відповідальної фармацевтичної опіки під час відпуску лікарських засобів та базовими елементами підготовки з внутрішньої медицини, консультативно-інформаційна робота в аптечному та інших закладах охорони здоров'я, робота з профілактики і моніторингу можливої побічної дії ліків (фармаконагляд), застосування принципів раціональної фармакотерапії в професійній діяльності, відпрацювання навичок спілкування та етичного поводження з пацієнтами/представниками пацієнтів та медичним персоналом.

Міждисциплінарні зв'язки. Вивчення дисципліни «Виробнича практика з клінічної фармації» як навчальної дисципліни базується на вивченні студентами дисциплін природничо-наукового спрямування: «Анатомія», «Фізіологія», «Біологічна хімія», «Біологія з основами генетики» та професійно-орієнтованих дисциплін: насамперед «Фармакотерапія з фармакокінетикою», «Клінічна фармація та фармацевтична опіка», «Перша долікарська допомога з ознайомчою медичною практикою», а також «Інформаційні технології у фармації», «Мікробіологія з основами імунології», «Етика і деонтологія у фармації», «Патологічна фізіологія», «Фармакологія», «Технологія лікарських засобів», «Організація і економіка фармації» та інших.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання дисципліни «Виробнича практика з клінічної фармації» є закріплення теоретичних знань з клінічної фармації (в т.ч. з основ клінічної медицини, клінічної фармакології і фармацевтичної опіки) та удосконалення практичних навичок з надання фармацевтичної опіки шляхом відпрацювання професійних вмінь ведення пацієнта в межах компетенції провізора, контролю за раціональним застосуванням лікарських засобів, безпекою фармакотерапії, щодо запобігання виникнення ліко-пов'язаних проблем та поліпрагмазії, а також забезпечення вимог належних фармацевтичних практик.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Виробнича практика з клінічної фармації» є:

- відпрацювання професійних вмінь і навичок фармацевтичної опіки при відпуску безрецептурних та рецептурних лікарських засобів;
- відпрацювання професійних вмінь і навичок визначення умов раціонального застосування рецептурних препаратів, здійснення консультацій з питань сумісності з продуктами харчування, алкоголем, іншими лікарськими засобами, режиму дозування, правильного застосування конкретної лікарської форми;
- придбання навичок індивідуального підходу до кожного хворого з урахуванням вікового критерію і важкості захворювання на основі принципів медичної етики і деонтології;
- застосування знань з основних розділів загальної (базисної) та спеціальної клінічної фармакології в практичній діяльності;
- діагностування, виокремлення симптомів та синдромів найбільш поширених захворювань внутрішніх органів;
- використання основних ознак станів, для лікування яких використовуються безрецептурні лікарські засоби, в межах концепції відповідального самолікування;
- дотримання основних принципів симптоматичної фармакотерапії захворювань і патологічних станів, при яких можливе відповідальне самолікування;
- визначення на практиці ознак станів, які потребують обов'язкового втручання лікаря;
- використання доступних найпростіших прийомів діагностики та елементів диференціальної діагностики захворювань внутрішніх органів, вміння інтерпретувати результати обстеження пацієнтів;
- контроль за дотриманням відповідного плану фармакотерапії, адаптованого до потреб

- конкретного пацієнта, з урахуванням стану організму та властивостей лікарських засобів;
- визначення факторів ризику та клінічних проявів побічної дії лікарських засобів; засвоєння і застосування на практиці основних підходів до попередження розвитку побічної дії лікарських засобів при призначенні їх конкретним пацієнтам;
- клініко-фармацевтична оцінка комбінованого застосування лікарських засобів та попередження небажаних наслідків лікових взаємодій;
- набуття навичок здійснення моніторингу безпеки та ефективності лікарських засобів;
- закріплення навичок пошуку, отримання, аналізу, інтерпретації та подання доказової інформації про лікарські засоби;
- набуття навичок виявлення, вирішення та попередження реальних та потенційних лікопов'язаних проблем;
- застосування на практиці знань щодо класифікації ЛЗ відповідно до фармакотерапевтичних груп при роботі з опрацювання та перегляду локального формуляру;
- практичне вивчення у хворого й оцінка фармакодинамічних і фармакокінетичних параметрів лікарських засобів, факторів, що сприяють їх зміні;
- освоєння методології проведення порівняльної оцінки дії різних лікарських препаратів;
- освоєння загальної методології вибору оптимального лікарського препарату, його дози, шляху і режиму введення у конкретного хворого для ефективної і безпечної лікарської терапії з урахуванням функціонального стану хворого;
- освоєння принципів вивчення сумісності і несумісності лікарських препаратів при проведенні комплексної лікарської терапії у хворих терапевтичного відділення;
- вивчення факторів, що підвищують ризик розвитку побічної дії лікарських засобів та їх комбінацій;
- освоєння методів і критеріїв оцінки ефективності і безпеки застосування конкретних лікарських препаратів при комплексній лікарській терапії різних захворювань;
- дотримання в реальному професійному середовищі принципів комунікації, субординації, медичної деонтології, етичних норм поведінки провізора в закладах охорони здоров'я при співпраці з лікарями, провізорами, клінічними провізорами, середнім медичним персоналом, пацієнтом та його родичами;
- придбання навичок проведення аналізу і корекції лікарських призначень;
- придбання навичок проведення консультативної роботи серед лікарів по широкому колу питань, що стосуються різноманітних властивостей лікарських препаратів, показанням і протипоказанням щодо їх застосування;
- придбання навичок проведення консультативної роботи серед широких верств населення з усіх питань, що стосуються ліків і лікарської терапії.

1.3 Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна (взаємозв'язок з нормативним змістом підготовки здобувачів вищої освіти, сформульованим у термінах результатів навчання у Стандарті вищої освіти).

Згідно з вимогами Стандарту вищої освіти дисципліна «Виробнича практика з клінічної фармації» забезпечує набуття студентами **компетентностей**:

- **інтегральна:** *Здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній фармацевтичній діяльності із застосуванням положень, теорій та методів фундаментальних, хімічних, технологічних, біомедичних та соціально-економічних наук; інтегрувати знання та вирішувати складні питання, формулювати судження за недостатньої або обмеженої інформації; ясно і недвозначно доносити свої висновки та знання, розумно їх обґрунтовуючи, до фахової та нефахової аудиторії;*
- **загальні:**
  - КЗ 1. Здатність діяти соціально відповідально та громадянсько свідомо.*
  - КЗ 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.*
  - КЗ 3. Прагнення до збереження навколишнього середовища.*

КЗ 4. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу, вчитися і бути сучасно навченим.

КЗ 5. Дух підприємництва.

КЗ 6. Знання і розуміння предметної області та розуміння професії.

КЗ 7. Здатність до адаптації та дій у новій ситуації.

КЗ 8. Здатність спілкуватися рідною мовою як усно, так і письмово, здатність спілкуватися іншою мовою.

КЗ 9. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

КЗ 10. Здатність до вибору стратегії спілкування, здатність працювати в команді.

КЗ 11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

- спеціальні (фахові, предметні):

КФ1. Здатність використовувати у професійній діяльності знання нормативно-правових, законодавчих актів України, основних положень фармаконагляду та рекомендацій належних фармацевтичних практик; здатність проводити санітарно-просвітницьку роботу серед населення з метою профілактики поширених захворювань внутрішніх органів, попередження небезпечних інфекційних та паразитарних захворювань, а також з метою сприяння своєчасному виявленню та підтриманню прихильності до лікування цих захворювань згідно з їх особливостями.

КФ18. Здатність забезпечувати раціональне застосування рецептурних та безрецептурних лікарських засобів згідно фізико-хімічних, фармакологічних характеристик, біохімічних, патофізіологічних особливостей конкретного захворювання та фармакотерапевтичних схем лікування.

КФ20. Здатність здійснювати консультування та фармацевтичну опіку під час вибору та відпуску лікарських засобів шляхом оцінки співвідношення ризик/користь, сумісності, показань та протипоказань, керуючись даними про стан здоров'я конкретного хворого із врахуванням біофармацевтичних, фармакокінетичних, фармакодинамічних та фізико-хімічних властивостей лікарських препаратів; здатність здійснювати моніторинг ефективності та безпеки застосування населенням ліків згідно даних щодо їх клініко-фармацевтичних характеристик, а також суб'єктивні ознаки та об'єктивні клінічні, лабораторні та інструментальні критерії обстеження хворого.

Деталізація компетентностей відповідно до дескрипторів НРК у формі «Матриці компетентностей».

Матриця компетентностей

№	Компетентність	Знання	Уміння	Комунікація	Автономія та відповідальність
<i>Спеціальні (фахові, предметні) компетентності</i>					
КФ1	Здатність використовувати у професійній діяльності знання нормативно-правових, законодавчих актів України та рекомендацій належних фармацевтичних практик.	Знати: - основи системи права і фармацевтичного законодавства; - основні механізми державного регулювання фармацевтичної діяльності; - принципи організації надання фармацевтичної допомоги населенню; - основні принципи організації фармацевтичного забезпечення населення; правові та етичні норми фармацевтичної діяльності.	- Користуватись нормативно-правовими актами, що регламентують фармацевтичну діяльність в Україні; - відстежувати та визначати зміни і доповнення у вітчизняному фармацевтичному законодавстві; - формувати відносини з хворими та лікарями з метою виконання етичних критеріїв ВООЗ та принципів належної аптечної практики щодо просування лікарських засобів на ринку, мінімізації зловживання та невірної використання лікарських засобів.	Формувати висновки та фахово застосовувати закони та нормативні документи.	Нести відповідальність за якісне та своєчасне використання нормативних документів у професійній діяльності

КФ18	<p>Здатність забезпечувати раціональне застосування рецептурних та безрецептурних лікарських засобів згідно з фізико-хімічними, фармакологічними характеристиками, біохімічними, патофізіологічними особливостями конкретного захворювання та фармакотерапевтичними схемами його лікування.</p>	<p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - механізм дії, фармакологічні ефекти, показання до застосування ліків; - характерні ознаки певних фармакологічних та фармакотерапевтичних груп; - клініко-біофармацевтичні особливості різних лікарських форм; - характеристику видів дії та шляхів введення лікарських засобів; - вплив ендогенних чинників (генетичні, вікові та статеві анатомо-фізіологічні особливості людини, захворювання окремих органів та систем) на фармакокінетику та фармакодинаміку (фармакологічні та токсикологічні властивості) ліків; - основи фармакогенетики (роль спадкової (генетичної) патології в механізмах індивідуальної переносимості ліків); - основи хронофармакології (вплив природних та циркадних ритмів людини на терапевтичну ефективність ліків); - взаємодію лікарських речовин та їжі на етапах всмоктування, метаболізму та виведення; - поняття про біоеквівалентність лікарських засобів та принципи їх клінічного вивчення; - поняття про інноваційні (оригінальні) препарати та 	<ul style="list-style-type: none"> - проводити порівняльну характеристику лікарських засобів (ЛЗ) відповідно до списку 1 Б з урахуванням хімічної будови, механізму дії та фармакологічних властивостей з метою визначення переваг та недоліків окремих ЛЗ; - надавати порівняльну характеристику оригінальним (інноваційним) ЛЗ (брендам) та їх копіям – генеричним лікам, керуючись даними клініко-фармакологічних досліджень, фармакоеконімічних показників та інформаційною базою даних про лікарські засоби для обґрунтування оптимального вибору лікарського препарату; - визначати переваги та недоліки тієї чи іншої лікарської форми конкретних лікарських препаратів різних фармакологічних груп з урахуванням біофармацевтичних, фармакокінетичних та фармакологічних особливостей лікарського засобу, а також анатомо-фізіологічних особливостей хворого (вік, стать, фізичний стан та ін.); - визначати вплив факторів, які залежать від стану та особливостей організму людини (фізіологічні, патологічні тощо) на процеси всмоктування, розподілу, депонування, 	<p>Отримувати необхідну інформацію з визначених джерел для забезпечення умов надання якісної та безпечної фармацевтичної допомоги.</p>	<p>Нести відповідальність за обґрунтованість управлінських рішень щодо поліпшення якості фармацевтичної допомоги.</p>
------	---	--	--	--	---

		<p>генерики, вимоги, що ставляться до генеричних лікарських засобів;</p> <ul style="list-style-type: none"> - сучасні схеми та напрямки фармакотерапії найбільш поширених хвороб; - явища, що виникають при повторному та тривалому прийомі лікарських засобів; - фармакологічні групи лікарських засобів, які можуть викликати лікарську залежність та механізми її розвитку; - основні конституціональні типи людини та їх аномалії; - особливості функціонування органів та систем при типових патологічних процесах; - клінічні прояви (симптоми та синдроми) захворювань, за якими призначаються лікарські засоби. 	<p>метаболізму та виведення лікарського засобу, ґрунтуючись на результатах опитування та анамнезі хворого;</p> <ul style="list-style-type: none"> - на основі анатомо-фізіологічних особливостей людини, фармакологічних властивостей лікарського засобу та лікарських форм визначати оптимальний режим введення ліків (час, кратність, тривалість); - визначати можливий вплив їжі на фармакокінетичні та фармакологічні властивості лікарських засобів (час та кількість всмоктування, тривалість дії, шлях виведення, можливість прояву небажаної дії та ін.) для підвищення ефективності та зменшення побічних ефектів; - на основі фармакологічних та токсикологічних властивостей лікарських препаратів визначати можливі негативні ефекти ліків (прояви алергії, гематотоксична та гепатотоксична дія, виникнення звикання та пристрасті тощо) для проведення заходів щодо їх запобігання. 		
КФ20	Здатність здійснювати консультування та фармацевтичну опіку під час вибору та відпуску безрецептурного лікарського засобу шляхом оцінки співвідношення	Знати: <ul style="list-style-type: none"> - симптоми та синдроми, варіанти перебігу захворювань, за якими можливе застосування безрецептурних ліків; - нормативні 	<ul style="list-style-type: none"> - Надавати консультації з питань використання нових лікових форм; - Надавати консультації з питань раціонального використання безрецептурних лікарських засобів 	Надавати консультативну допомогу та здійснювати фармацевтичну опіку при відпуску безрецептурних лікарських засобів.	Нести відповідальність за здійснення фармацевтичної опіки при відпуску безрецептурних лікарських засобів.

<p>ризик/користь, сумісності, показань та протипоказань, керуючись даними про стан здоров'я конкретного хворого із врахуванням біофармацевтичних, фармакокінетичних, фармакодинамічних та фізико-хімічних особливостей лікарського засобу.</p>	<p>документи, що регламентують відпуск безрецептурних ліків;</p> <ul style="list-style-type: none"> - фармакокінетику та фармакодинаміку безрецептурних ліків; - хронофармакологічні особливості безрецептурних ліків; - вплив інгредієнтів їжі на фармакокінетику та фармакодинаміку безрецептурних ліків; - види дії та шляхи введення лікарських засобів; - фармакокінетичні та біофармацевтичні фактори, що впливають на вибір лікарської форми; - клінічні аспекти вибору раціональної лікарської форми; - методики використання сучасних трансдермальних, інгаляційних, пероральних лікарських форм; - критерії ефективності терапії безрецептурними ліками; - деонтологічні аспекти взаємовідносин провізор-пацієнт. 	<p>різних фармакотерапевтичних груп (прояви клінічної дії, спосіб і час вживання, взаємодія з їжею тощо);</p> <ul style="list-style-type: none"> - надавати інформацію про режим, терміни вимоги до зберігання лікарських засобів у вигляді різних лікарських форм в домашніх умовах відповідно до списку 4, використовуючи знання хімічних та фізико-хімічних властивостей; - надавати інформацію про сумісність, показання та протипоказання до застосування лікарських засобів, враховуючи їх біофармацевтичні, фармакокінетичні та фармакодинамічні властивості. 		
--	--	--	--	--

Результати навчання:

Інтегративні кінцеві програмні результати навчання, формуванню яких сприяє навчальна дисципліна:

Ідентифікація майбутньої професійної діяльності як соціально значущої для здоров'я людини. Застосування знань із загальних та фахових дисциплін у професійній діяльності. Дотримання норм санітарно-гігієнічного режиму та вимог техніки безпеки при здійсненні професійної діяльності. Використання результатів самостійного пошуку, аналізу та синтезу інформації з різних джерел для вирішення типових завдань професійної діяльності. Аргументація інформації для прийняття рішень, відповідальність за них у стандартних і нестандартних професійних ситуаціях; дотримання принципів деонтології та етики у професійній діяльності. Виконання професійної діяльності з використанням креативних методів та підходів. Професійне спілкування сучасною українською літературною (діловою) мовою,

використання навичок усної комунікації іноземною мовою, аналіз текстів фахового спрямування та переклад іншомовних інформаційних джерел. Здійснення професійної діяльності, використовуючи інформаційні технології, інформаційні бази даних, системи навігації, Internet-ресурси, програмні засоби та інші інформаційно-комунікаційні технології. Дотримання норм спілкування у професійній взаємодії з колегами, керівництвом, споживачами, ефективна робота у команді.

Результати навчання для дисципліни:

1. Планувати та реалізовувати професійну діяльність на основі нормативно-правових актів України, основних положень фармаконагляду та рекомендацій належних фармацевтичних практик, сучасних діючих клінічних настанов, рекомендацій і протоколів надання медичної допомоги населенню, протоколів провізора (фармацевта) при відпуску безрецептурних лікарських засобів; користуватися нормативною і довідковою літературою про лікарські засоби; орієнтуватися в номенклатурі вітчизняних і закордонних ліків; виконувати правила охорони праці і техніки безпеки .
2. Визначати роль факторів, що впливають на ефективність фармакотерапії у конкретного пацієнта, в т.ч. що обумовлені станом, особливостями організму людини та фізико-хімічними властивостями лікарських засобів; збирати анамнез хвороби, життя, ліковий та алергологічний анамнез; визначати категорії пацієнтів, які потребують обов'язкової консультації лікаря та категорію пацієнтів, у якої можливе проведення відповідального самолікування.
3. Визначати переваги та недоліки безрецептурних і рецептурних лікарських засобів різних фармакологічних груп з урахуванням їх біофармацевтичних, фармакокінетичних та фармакодинамічних особливостей; рекомендувати пацієнтам оптимальні лікарські засоби та товари аптечного асортименту з наданням консультативної допомоги та фармацевтичної опіки.
4. Знати: основні положення фармаконагляду; методологію проведення моніторингу безпеки та ефективності ЛЗ; сучасний асортимент і класифікацію ЛЗ; типи ліко-пов'язаних проблем; класифікацію побічних реакцій ЛЗ; порядок інформування про випадки побічних реакцій ЛЗ; класифікацію лікових взаємодій; принципи попередження небажаних наслідків лікових взаємодій; основні положення проведення клінічних випробувань ЛЗ; принципи фармакотерапевтичного моніторингу; принципи організації роботи клінічного провізора в умовах ЗОЗ стаціонарного типу та основні напрямки його діяльності: експертний, клініко-фармакологічний, формулярний, фармако- та клініко-економічний, клінічний, навчально-дидактичний, інформаційний.
5. Вміти: обирати достовірні джерела інформації про ЛЗ; здійснювати моніторинг безпеки та ефективності ЛЗ; виявляти ліко-пов'язані проблеми; інформувати про випадки побічних реакцій ЛЗ методом спонтанних повідомлень; застосовувати знання з класифікації ЛЗ при опрацюванні та перегляді локального формуляру.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин, тобто 5,0 кредитів ЄКТС.

На проходження виробничої практики з клінічної фармації надається 150 годин/ 5,0 кредитів ЄCTS. Проводиться практика в аптечних закладах та стаціонарних ЛПЗ, термін проходження практики – 3 тижні (17 робочих днів при шостиденному робочому 1-му та 2-му тижні та п'ятиденному останньому 3-му тижні) .

МОДУЛЬ 1.

Змістовий модуль 1.

Практична підготовка з клінічної фармації на базі аптечного закладу.

Конкретні цілі:

Знати:

- основні діючі накази та іншу нормативну документацію МОЗ України щодо прийому рецептів та відпуску лікарських препаратів з аптеки, в тому числі рецептів і препаратів суворої звітності та для пільгових категорій населення;
- сучасний асортимент і класифікацію лікарських засобів;
- правила, умови, терміни та особливості зберігання ліків різних форм випуску в аптечному закладі та в домашніх умовах, в тому числі імунобіологічних препаратів;
- Перелік безрецептурних препаратів, дозволених до застосування в Україні, принципи АТС-класифікації, номенклатуру ОТС-препаратів та діючі Протоколи провізора (фармацевта);
- правила безрецептурного відпуску лікарських препаратів та виробів медичного призначення, в тому числі вакцин, сироваток, імуноглобулінів;
- характерні клінічні симптоми («загрозливі») найбільш поширених захворювань, що вимагають обов'язкової консультації лікаря;
- принципи збору анамнезу хвороби, життя, лікового (медикаментозного) анамнезу, алергологічного анамнезу;
- категорії відвідувачів аптеки, що вимагають особливо пильної уваги і фармацевтичної опіки – групи ризику;
- алгоритм вибору оптимального безрецептурного препарату для лікування захворювань і патологічних станів, при яких можливе самолікування;
- принципи фармацевтичної опіки відвідувачів аптеки при відпуску безрецептурних препаратів, в тому числі наявних в аптеці препаратів для імунізації та харчових добавок, а також виробів медичного призначення;
- принципи фармацевтичної опіки відвідувачів аптеки при відпуску рецептурних препаратів, в тому числі раціональні підходи до здійснення адекватної/припустимої генеричної заміни та, як виняток, прийнятної терапевтичної заміни;
- організацію інформаційної і консультативної роботи в аптеці;
- правила охорони праці і техніки безпеки, санітарно-протиепідемічний режим.

Вміти:

- користуватися нормативною і довідковою літературою про лікарські препарати;
- орієнтуватися в номенклатурі, складі і дозуванні форми випуску вітчизняних і закордонних лікарських препаратів, в тому числі комбінованих;
- визначати серед відвідувачів аптеки категорії пацієнтів, які потребують обов'язкової консультації лікаря;
- визначати серед відвідувачів аптеки категорію пацієнтів, у якої можливе проведення відповідального самолікування;
- відносити лікарські препарати до категорії «рецептурних» та «безрецептурних»;
- консультивати відвідувачів аптеки з усіх питань, які стосуються фармакотерапії (як рецептурними, так і безрецептурними засобами), а також користування засобами (виробами, пристроями, тестами) медичного призначення, в т.ч. гігієнічними;
- збирати анамнез хвороби, життя, медикаментозний та алергологічний анамнез;
- вибирати оптимальний безрецептурний препарат для конкретного відвідувача аптеки;
- здійснювати фармацевтичну опіку відвідувачів аптеки при відпуску безрецептурних та рецептурних препаратів;
- виконувати правила охорони праці і техніки безпеки, санітарно-протиепідемічний режим.

Тема 1. Виконання обов'язків провізора/фармацевта на робочому місці «у першого столу» в аптеці.

Зміст запропонованих видів діяльності та розподіл робочого часу на їх виконання

№ з/п	Зміст виконаної роботи	Кількість і нумерація днів практики
1.1.	<p>Засвоєння організаційних засад професійної діяльності провізора «першого столу». Знайомство з керівництвом і персоналом бази проходження виробничої практики. Вивчення приміщень аптеки, їх призначення і оснащення. Оснащення робочого місця провізора. (У щоденнику вказати вид і категорію аптеки, графік роботи, найближчі ЗОЗ, описати обов'язки провізора згідно посадової інструкції і вимог відповідного наказу МОЗ України, обладнання робочого місця, наявність діючих наказів та іншої нормативної документації, протоколів провізора, довідкової літератури, комп'ютера з доступом до Інтернету, оформлення вітрин та торговельного залу); вивчити асортимент ліків та виробів медичного призначення, наявних в аптеці, їх маркування і розташування у шафах, приміщеннях для зберігання, в т.ч. в холодильниках, і на вітрині по групах. Інструктаж з техніки безпеки, санітарно-гігієнічного режиму, дотримання фармацевтичного порядку.</p>	1 (1-й)
1.2.	<p>Ознайомлення з організацією інформаційної роботи в аптеці. Ознайомлення з організацією консультативно-інформаційної роботи в аптеці. Відобразити в щоденнику особливості цієї роботи в аптечному закладі, в тому числі щодо профілактики і моніторингу можливої побічної дії ліків, навести приклад заповненого інформаційного листа про новий лікарський препарат, що надійшов до аптеки, відзначити його переваги (та/або вказати недоліки) у порівнянні з іншими препаратами цієї групи, які наявні в аптечному асортименті.</p>	1 (2-й)
1.3.	<p>Набуття досвіду щодо психологічних, етичних і деонтологічних особливостей діяльності провізора «першого столу» та навичок індивідуального підходу до кожного відвідувача аптеки під час здійснення фармацевтичної опіки з одночасним дотриманням алгоритму дій провізора. Аналіз психологічних, етичних та деонтологічних аспектів спілкування провізора і відвідувача аптеки. Набуття навичок індивідуального підходу до кожного пацієнта з урахуванням особливостей його поведінки, вікового критерію, обмежених фізичних та фінансових можливостей, тяжкості захворювання, наркозалежності, алкоголізму тощо: стисле цілеспрямоване опитування пацієнта з коректним і тактовним уточненням даних анамнезу, з'ясуванням проблем щодо здоров'я та наявності/відсутності загрозованих симптомів, вибором оптимального безрецептурного препарату, виходячи із фармакологічних властивостей, показань і протипоказань,</p>	4 (3-й, 4-й, 5-й, 6-й)

	<p>обмежень (вікових і професійних, через вагітність, годування грудьми тощо) до призначення препарату, можливих побічних ефектів тощо; належне інформування пацієнта про лікарський препарат (описати в щоденнику практики 5 окремих схем діалогів з відвідувачами аптеки та навести клініко-фармакологічне обґрунтування вибору препарату, вказати особливості його застосування у конкретного пацієнта, а також складності етичного і психологічного характеру при здійсненні ФО).</p>	
1.4.	<p>Здійснення належної фармацевтичної опіки при відпуску безрецептурних ліків.</p> <p>Здійснення безрецептурного відпуску лікарських препаратів особисто студентом (навести: 1) 5 різних розгорнутих прикладів алгоритму фармацевтичної опіки та відповідні ОТС-препарати (по 1 прикладу щоденно); 2) таблицю із зазначенням проблем (симптомів) у пацієнта, його віку, статі та відповідних безрецептурних препаратів, що їх пацієнт придбав в аптеці, вказавши форму випуску та дозування (не менше, ніж для 10 пацієнтів щоденно)).</p>	5 (3-й, 4-й, 5-й, 6-й, 7-й)
1.5	<p>Здійснення фармацевтичної опіки при відпуску рецептурних ліків; опанування навиками адекватної заміни ліків.</p> <p>Проведення відповідальної фармацевтичної опіки відвідувачів аптеки при відпуску препаратів за рецептами, в тому числі систематичне з'ясування/уточнення потрібної дози відповідної лікарської форми, лікового та алергологічного анамнезу, особливо у випадках зміни схеми фармакотерапії та/або режиму дозування ліків, відмови від прийому деяких супутніх ліків, за наявності коморбідів, багатокомпонентного списку призначень, комбінованих лікарських препаратів; демонстрація раціональних клініко-фармацевтичних підходів до здійснення адекватної/припустимої генеричної заміни та, як виняток, прийнятної терапевтичної заміни, із залученням до прийняття остаточного рішення провізора аптеки. Навести в щоденнику практики таблицю із зазначенням діагнозу пацієнта і відповідних рецептурних препаратів, вказавши форму випуску та дозування (не менше, ніж для 5 пацієнтів щоденно) та виписати рецепти (окремо); вказати виявлені недоліки (за наявності) у призначеннях лікаря, в т.ч. ризику небезпечної взаємодії ліків, а також навести 5 прикладів (всього) генеричної/терапевтичної заміни препаратів з клініко-фармацевтичним обґрунтуванням у конкретних пацієнтів.</p>	4 (4-й, 5-й, 6-й, 7-й)
1.6.	<p>Аналіз практичних ситуацій під час консультування провізором аптеки відвідувачів та напрацювання власних варіантів вирішення задач професійної діяльності.</p> <p>Спостереження за консультативною роботою провізора аптеки. Опис у щоденнику виробничої практики (за встановленою схемою) 4-х практичних ситуацій, які виникають при спілкуванні провізора і хворого, який звернувся за консультацією до провізора аптеки. Запропонувати свої</p>	4 (2-й, 3-й, 5-й, 7-й)

	<i>шляхи вирішення цих ситуацій і відзначити помічені недоліки у наданні фармацевтичної опіки провізором (за наявності таких).</i>	
1.7.	Закріплення навичок щодо пошуку і порівняння препаратів-аналогів. Набуття і закріплення навичок пошуку та порівняння препаратів-аналогів, які є в асортименті аптеки (<i>відобразити у щоденнику</i>).	2 (2-й, 6-й)
1.8.	Відпрацювання алгоритму відпуску лікарських засобів за неповну вартість для окремих категорій хворих. Відпрацювання алгоритму відпуску лікарських засобів, на які поширюється дія проекту щодо запровадження державного регулювання цін на лікарські засоби для лікування осіб з цукровим діабетом, бронхіальною астмою, гіпертонічною хворобою (<i>відобразити у щоденнику</i>).	2 (7-й, 8-й)
1*	Підсумкове заняття за ЗМ №1. Звітування про проходження практики в аптеці.	0,5 (8-й)
	Всього днів роботи в аптеці	8 днів (з 1-го по 8-й день включно)

Змістовий модуль 2. Практична підготовка з клінічної фармації на базі терапевтичного відділення стаціонарного закладу охорони здоров'я

Конкретні цілі:

Знати:

- основні положення фармаконагляду;
- методи і критерії оцінки клінічної ефективності і безпеки застосування препаратів різних фармакологічних груп;
- методологію проведення моніторингу безпеки та ефективності ЛЗ;
- сучасний асортимент і класифікацію ЛЗ;
- класифікацію побічних реакцій ЛЗ; принципи прогнозування, критерії діагностики проявів можливих побічних реакцій різних лікарських засобів, способи їх корекції і профілактики;
- класифікацію лікових взаємодій; принципи взаємодії лікарських препаратів в організмі хворого;
- принципи менеджменту ризиків взаємодії лікарських засобів;
- принципи попередження небажаних наслідків лікових взаємодій;
- основні положення проведення клінічних випробувань ЛЗ;
- принципи фармакотерапевтичного моніторингу;
- принципи організації роботи клінічного провізора (або в.о.) в умовах ЗОЗ стаціонарного типу та основні напрямки його діяльності: експертний, клініко-фармакологічний, формулярний, фармако- та клініко-економічний, клінічний, навчально-дидактичний, інформаційний;
- протоколи та настанови лікування поширених захворювань та невідкладних станів та іншу нормативну документацію МОЗ України, що регламентує застосування лікарських засобів;
- основні клінічні симптоми і синдроми поширених захворювань внутрішніх органів;
- порядок інформування про випадки несприятливих побічних реакцій;
- основні типи проблем, пов'язаних із лікарськими засобами;
- інформацію про стратифікацію ризику при найбільш поширених захворюваннях внутрішніх органів;

- клініко-фармакологічну характеристику сучасних ЛП для оцінки їх небезпечної взаємодії, ефективності і безпеки фармакотерапії конкретних пацієнтів під час ведення пацієнтів з патологією терапевтичного профілю;
- основи деонтології, етики спілкування з медичним персоналом та хворими;
- фармакодинаміку і фармакокінетику лікарських засобів різних фармакологічних груп, фактори, що сприяють їх зміні;
- принципи комплексної лікарської терапії основних захворювань внутрішніх органів.

Вміти:

- обирати достовірні джерела інформації про ЛЗ;
- здійснювати моніторинг безпеки та ефективності ЛЗ;
- вміти визначати та адекватно використовувати критерії ефективності та безпеки застосування конкретних лікарських препаратів і комплексних схем медикаментозної терапії, спираючись на знання клініко-фармакологічної характеристики сучасних ЛП;
- виявляти ліко-пов'язані проблеми;
- інформувати про випадки побічних реакцій ЛЗ методом спонтанних повідомлень;
- застосовувати знання з класифікації ЛЗ при опрацюванні та перегляді локального формуляру;
- за стандартною схемою опитування хворого збирати дані про його скарги, анамнез хвороби, анамнез життя (в т.ч. професійний анамнез), ліковий і алергологічний анамнез, скарги з боку інших органів і систем (в межах обсягу, необхідного для здійснення фармацевтичної опіки);
- аналізувати типову клінічну картину найбільш поширених захворювань внутрішніх органів і визначати їх основні клінічні варіанти та ускладнення;
- оцінювати інформацію щодо результатів обстеження стану внутрішніх органів і вісцеральних систем (зокрема серцево-судинної, дихальної, травної, кістково-м'язового апарату, нирок та ін.);
- визначати основні (провідні) симптоми та синдроми, які характерні для внутрішніх хвороб та наявні у пацієнтів; відрізнити симптоми і синдроми супутніх захворювань;
- оцінювати (орієнтовно) прогноз, загальний і психоемоційний стан, працездатність, якість життя, функціональну і соціальну спроможність пацієнтів;
- надавати оцінку повноти (якості) обстеження хворого та верифікації діагнозу на підставі наявності/відсутності необхідних і достатніх діагностичних критеріїв, стандартів обстеження, а також відображення в історії хвороби обґрунтування діагнозу лікарем, в т.ч. з проведенням диференціальної діагностики;
- інтерпретувати результати лабораторних та інструментальних досліджень при найбільш поширених захворюваннях внутрішніх органів та їх ускладненнях;
- розкривати (трактувати, пояснювати) і конкретизувати (зокрема діапазони цифрових значень лабораторних/інструментальних показників) сутність понять, визначень і додаткових компонентів сформульованого лікарем розгорнутого діагнозу при поширеній терапевтичній патології;
- оцінювати доцільність, обґрунтованість, переносимість, раціональність, ефективність та безпечність медикаментозного лікування, в т.ч. прогноз-модифікуючого, а також необхідність первинної і вторинної профілактики при найбільш поширених захворюваннях у терапевтичній клініці;
- вміти пояснювати доцільність основних алгоритмів та складових компонентів інтенсивної терапії невідкладних станів у терапевтичній клініці;
- засвоїти методику виконання основних нескладних медичних маніпуляцій (за протоколами для середнього медичного персоналу) та вміти виконувати самотійно деякі з них, в тому числі: вимірювання температури тіла, пульсу, артеріального тиску, сатурації крові киснем, введення ліків підшкірно, внутрішньом'язово, через небулайзер,

ректально і вагінально; асистувати при реєстрації ЕКГ, катетеризації сечового міхура м'яким катетером, проведенні внутрішньовенних інфузій, визначенні групи крові, заборі матеріалу для бакпосівів з носа та глотки;

- демонструвати розуміння текстів медичної і нормативної документації та довідкової літератури, в тому числі медичної термінології, абревіатур;
- користуватися офіційними джерелами щодо стандартів діагностики і лікування поширених захворювань у клініці внутрішньої медицини;
- засвоїти підходи до медикаментозного лікування поширеної патології внутрішніх органів під час курації хворих;
- вміти визначати оптимальні ЛП для лікування профільних хворих, їх лікові форми, шляхи введення та режими дозування для досягнення необхідного ефекту;
- прогнозувати і виявляти несприятливі побічні реакції на лікарські засоби та заповнювати форму карту-повідомлення про побічну реакцію та/або відсутність ефективності ЛЗ при його медичному застосуванні;
- вміти надавати фармацевтичну опіку пацієнтам, що хворі на відповідну профільну патологію;
- вміти діагностувати загрозливі симптоми, основні невідкладні стани в терапевтичній клініці та надавати першу долікарську допомогу (або асистувати), в т.ч. виконувати штучну вентиляцію легень та проводити непрямий масаж серця.
- дотримувати правил фармацевтичної етики і деонтології;
- вирішувати комплекс задач, пов'язаних із взаєминами з лікарем і хворим;
- інтерпретувати вказівки лікаря, що стосуються призначення хворому комплексної лікарської терапії, з урахуванням історії розвитку захворювання, клінічного діагнозу, стану хворого і результатів лабораторних аналізів;
- здійснювати разом з лікарем вибір оптимальних напрямків лікарської терапії у конкретного хворого;
- здійснювати разом з лікарем вибір оптимальних лікарських препаратів у кожній фармакологічній групі, доз, лікарських форм, шляхів і режимів введення з урахуванням особливостей фармакодинаміки і фармакокінетики препаратів, їх взаємодії з іншими лікарськими препаратами, які призначалися одночасно або раніше;
- на підставі клінічного діагнозу, з урахуванням індивідуальних особливостей хворого (статі, віку, наявності супутніх захворювань) здійснювати:
  - аналіз листів лікарських призначень і їх корекцію;
  - раціональну заміну призначених лікарських препаратів у випадку їх відсутності чи розвитку побічної дії;
  - інформування лікаря та/або хворого про фармакологічні властивості лікарського препарату й умови його раціонального застосування;
  - прогнозувати і виявляти на ранніх стадіях побічну дію лікарських препаратів, проводити її корекцію;
  - готувати інформаційний матеріал для лікарів і медичного персоналу про традиційні і нові лікарські препарати, їх клінічну фармакологію, умови раціонального застосування;
  - інформувати лікарів про особливості фармакодинаміки і фармакокінетики нових лікарських засобів, що надходять в аптечну мережу, пропонувати раціональну заміну при відсутності препаратів.

Тема 2. Виконання обов'язків помічника клінічного провізора у терапевтичному відділенні лікарні з елементами практичної підготовки з внутрішньої медицини.

Зміст запропонованих видів діяльності та розподіл робочого часу на їх виконання

№ з/п	Зміст виконаної роботи	Кількість і нумерація днів практики
2.1.	<p><i>Засвоєння принципів організації надання планової і невідкладної терапевтичної допомоги; вивчення структури та організації роботи відділення ЗОЗ стаціонарного типу.</i></p> <p>Засвоєння принципів організації надання планової і невідкладної терапевтичної допомоги населенню в Україні. Вивчення структури та організації роботи лікарні, приймального відділення, терапевтичного відділення, відділення (палати) інтенсивної терапії, стану оснащення лікарні, штату, укомплектованості кадрами, обсягу і напрямків діяльності (експертний, клініко-фармакологічний, формулярний, фармако- та клініко-економічний, клінічний, навчально-дидактичний, інформаційний) клінічного провізора (або начальника медичної частини чи завідувача відділення, які частково виконують функції клінічного провізора), функціональних обов'язків лікаря-ординатора терапевтичного відділення та середнього медичного персоналу, рівень забезпечення відділення приладами, інструментами, медичною технікою і устаткуванням для діагностики та лікування, спеціальними меблями, різним майном, обладнанням тощо. <i>Скласти схему структури ЛПЗ (відобразити у щоденнику), зробити відповідні нотатки.</i></p>	2 (9-й, 10-й)
2.2.	<p><i>Засвоєння базових питань щодо фармакотерапевтичної складової медико-технологічних стандартів.</i></p> <p>Засвоєння базових питань, що стосуються забезпечення фармакотерапії в стаціонарі. Основи стандартизації та управління якістю медичної/фармацевтичної допомоги. Стандарти медичних технологій. Види медико-технологічних документів та їх характеристика. Структура уніфікованого та локального клінічного протоколу, клінічного маршруту пацієнта. Фармакотерапевтична складова медико-технологічних стандартів. Основні засади організації та проведення контролю за обігом ліків. Нормативні документи, що регламентують правила відпуску, обігу, контролю якості, реалізації та зберігання лікарських засобів (в тому числі в лікувально-профілактичних закладах). Обґрунтування включення лікарських засобів до стандартів фармакотерапії та клінічних протоколів на основі рівнів доказовості даних. <i>Підготувати стислий конспект за темою (відобразити у щоденнику).</i></p>	2 (9-й, 10-й)
2.3.	<p><i>Оцінка забезпечення медикаментами пацієнтів відділення стаціонару та витрат на лікування (для з'ясування основних складових вартості лікування хворих).</i></p> <p>Ознайомлення з рівнем забезпечення відділення медикаментами, виробами медичного призначення для проведення медичних маніпуляцій та догляду за пацієнтами, тестами, реактивами. Вивчення переліку ліків, що</p>	2 (9-й, 10-й)

	<p>закуповуються ЗОЗ за бюджетні кошти та надходять у відділення лікарні відповідно до вимог-замовлень від старшої медичної сестри відділення та їх ідентифікація за допомогою Державного реєстру ЛЗ України та Державного формуляру ЛЗ (<i>відобразити у щоденнику</i>). Оцінка забезпечення пацієнтів відділення ліками та їх витрат на лікування в залежності від діагнозу, тяжкості стану, віку, коморбїду тощо (навести дані щодо витрат 2 пацієнтів за час перебування (5-7 днів) у відділенні (<i>відобразити у щоденнику</i>): номенклатура, кількість вжитих конволют/одиниць лікарських засобів та (окремо) використаних виробів медичного призначення, предметів гігієни т.і., що надані лікарнею безкоштовно та (окремо) придбані за власні (приватні) кошти; вказати вартість ліків, діагностичних та лікувальних процедур).</p>	
2.4.	<p><i>Вивчення медичної документації з клініко-фармацевтичних позицій. Опрацювання уніфікованої методики оцінки фармакотерапії за листками лікарських призначень.</i> Засвоєння поняття про якість життя, ознайомлення із структурою Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (зокрема дітей і підлітків), МКХ-10 та МКХ-11. Ознайомлення з веденням медичної документації у відділенні. Систематизація інформації, наведеної у листках лікарських призначень. Поняття: недоцільність, некоректність, нераціональність призначення ЛЗ. Опрацювання уніфікованої методики оцінки фармакотерапії за листками лікарських призначень (метод. Рекомендації; 178.11/17.12; Київ, 2011) за планом (<i>відобразити у щоденнику</i>):</p> <p>I. Систематизація лікарських засобів та підготовка інформаційної бази для оцінки листків лікарських призначень.</p> <p>1.1. Проведення систематизації листків призначень лікарських засобів відповідно до діагнозу.</p> <p>1.1.1. Порівняння систематизованих діагнозів із МКХ-10.</p> <p>1.1.2. Визначення належної практики призначень ліків за інформаційними джерелами для вибраних за діагнозами нозологій.</p> <p>1.2. Формування бази лікарських засобів, що використовуються в існуючій практиці призначень ліків для кожної нозології (діагнозу) у табличному вираженні.</p> <p>1.2.1. Систематизація лікарських засобів за шляхом введення.</p> <p>1.2.2. Ідентифікація назв лікарських засобів або їх комбінацій (за листком лікарських призначень).</p> <p>1.2.3. Ідентифікація виробників лікарських засобів.</p> <p>1.2.4. Проведення категоризації лікарських засобів на основі належної практики призначень ліків на базові, допоміжні, симптоматичні, а також лікарські засоби, дані про застосування яких, контраверсійні та інші, що не можна віднести до вище зазначених категорій.</p> <p>1.2.5. Систематизація лікарських засобів за АТС-класифікацією з вказанням у таблиці фармакотерапевтичної групи.</p> <p>1.2.6. Присвоєння кожному лікарському засобу міжнародної непатентованої назви.</p> <p>1.2.7. Вказання дозування лікарських засобів (за листком лікарських призначень).</p> <p>1.2.8. Вказання дійсної тривалості курсу фармакотерапії певним лікарським засобом (за листком лікарських призначень).</p> <p>II. Оцінка якості призначеної фармакотерапії.</p> <p>2.1. Клініко-фармацевтична оцінка листка лікарських призначень</p>	2 (11-й, 12-й)

	<p>2.1.1. Оцінка коректності дозування.</p> <p>2.1.2. Оцінка коректності шляху введення лікарських засобів.</p> <p>2.1.3. Оцінка тривалості курсу фармакотерапії (на основі даних належної практики призначень ліків).</p> <p>2.1.4. Формування в табличному форматі даних за листком лікарських призначень та відповідних даних згідно із належною практикою призначень ліків.</p> <p>2.1.5. Маркування доцільності призначення лікарських засобів.</p> <p>2.1.6. Коментар експерта (клінічного провізора).</p> <p>2.2. Формування остаточного аналітичного висновку експерта (клінічного провізора) щодо призначень лікарських засобів.</p> <p>2.2.1. Насичення бази даних зауваженнями щодо дозування, шляху введення лікарських засобів та тривалості курсу фармакотерапії. Ідентифікація порядкового номеру зауваження, що відповідає певній карті стаціонарного (амбулаторного) хворого.</p> <p>2.2.2. Насичення бази зауваженнями щодо взаємодії лікарських засобів та їх сумісності і комбінацій.</p> <p>2.2.3. Протипоказання до застосування лікарських засобів чи потреба в додаткових лікарських засобах (недопризначені лікарські засоби).</p> <p>2.3. Формування остаточного висновку експерта (клінічного провізора) щодо призначеної схеми фармакотерапії за листком лікарських призначень та надання певних рекомендацій згідно цього висновку.</p> <p>2.3.1. Остаточна систематизація зауважень за їх характером із наведенням їх відповідної кількості.</p> <p>2.3.2. Коротке обґрунтування кожного зауваження (з посиланням на відповідні доказові джерела інформації).</p> <p>2.3.3. Надання рекомендацій експерта (клінічного провізора) за кожним зауваженням із вказанням певної корекції фармакотерапії, яку в подальшому може провести лікуючий лікар.</p> <p>Висновок.</p>	
2.5.	<p><i>Участь у курації хворих та в діагностичному процесі, інтерпретація результатів лабораторних та інструментальних досліджень.</i></p> <p>Опитування (скарги, анамнез) і об'єктивне клінічне (фізикальне) обстеження, курація (спільно з лікарем) хворих із основними захворюваннями внутрішніх органів. Визначення <u>основних (провідних) симптомів та синдромів</u>, які характерні для внутрішніх хвороб та наявні у пацієнтів; <u>виявлення симптомів і синдромів супутніх захворювань</u>; оцінка (орієнтовно) прогнозу, загального і психоемоційного стану, працездатності, якості життя, функціональної і соціальної спроможності пацієнтів; знаходження аргументів на користь встановленого попереднього діагнозу за допомогою відповідної інформації, отриманої з медичної документації, довідкової літератури та при безпосередньому фізикальному обстеженні хворого (в присутності куратора); <u>інтерпретація результатів лабораторних та інструментальних досліджень</u>; <u>розкриття сформульованого лікарем розгорнутого клінічного діагнозу за сучасними класифікаціями хвороб</u>; <u>висновок щодо повноти обстеження хворого та верифікації діагнозу (на підставі наявності/відсутності необхідних і достатніх діагностичних критеріїв, стандартів обстеження, а також відображення в історії хвороби обґрунтування діагнозу, в т.ч. з проведенням диференціальної діагностики).</u> <i>Навести в щоденнику практики відповідні відомості та висновки щодо 5-ти реальних пацієнтів, які перебували у відділенні.</i></p>	6 (11-й, 12-й, 13-й, 14-й, 15-й, 16-й)
2.6.	<i>Засвоєння принципів персоналізованої фармакотерапії та</i>	3 (13-й, 14-й, 15-й)

	<p>фармацевтичної опіки стаціонарних хворих. Засвоєння принципів персоналізованої фармакотерапії. Формування елементів фармацевтичної опіки (ФО), скерованої на пацієнта та підходів щодо підтримання високого рівня комплаєнсу. Комунікація з лікарем-ординатором та медперсоналом з метою удосконалення змісту і стилю професійного спілкування з перспективою здійснення у подальшому ФО, скерованої на лікарів та середній медичний персонал. <i>Відобразити в щоденнику практики відповідні реалізовані/застосовані принципи персоналізованої фармакотерапії, алгоритми ФО, підходи щодо забезпечення комплаєнсу стосовно реального пацієнта під час курації у відділенні.</i></p>	й)
2.7.	<p>Оцінка ефективності і безпеки фармакотерапії. Вибір та використання критеріїв ефективності та безпеки застосування конкретних лікарських препаратів і схеми медикаментозної терапії у хворого під час курації. Особисте відслідковування і трактування динаміки змін стану хворого за щоденниками історії хвороби (в т.ч. АТ, ЧСС, ЧД, діурез, стілець т.і.) та температурним листом, з оцінкою відповідності змісту записів шляхом їх співставлення з реальним станом хворого під час курації, результатами лабораторних та інструментальних досліджень, в тому числі з метою з'ясування переносимості ліків, оцінки ефективності та безпеки фармакотерапії. Виявлення і оцінка впливу ліків на клініко-лабораторні показники та результати функціональних проб. Проведення оцінки ефективності і безпеки фармакотерапії за отриманими даними під час курації хворого, за реальною історією хвороби та листком лікарських призначень, в т.ч.: визначення відповідності схеми фармакотерапії клінічним протоколам (настановам, рекомендаціям), Державному і локальному формулярам, виявлення поліпрагмазії, недоцільності, некоректності, нераціональності призначення ЛЗ, оцінка коректності шляху введення і дозування для всіх препаратів (разова доза, кратність, тривалість застосування); ідентифікація та аналіз потенційних та реальних лікових взаємодій; оцінка і мінімізація ризиків взаємодії ЛЗ; протипоказання та обмеження до застосування; прогнозовані, непередбачувані та наявні у хворого побічні реакції ЛЗ, ознаки відносного або абсолютного передозування (токсичної дії). Пояснення доцільності основних алгоритмів та складових компонентів інтенсивної терапії невідкладного стану (за листком інфузійної терапії). <i>Обговорення з лікарем і викладачем та відображення у щоденнику відповідних даних, власних спостережень, зауважень та висновків, в т.ч. пошук та аналіз необхідної інформації для оцінки ефективності і безпеки фармакотерапії.</i></p>	4 (14-й, 15-й, 16-й, 17-й)
2.8.	<p>Інформування про випадки побічних реакцій ЛЗ методом</p>	2 (16-й, 17-й)

	спонтанних повідомлень. Прогнозування і виявлення несприятливих побічних реакцій на лікарські засоби та заповнення карти-повідомлення (форма 137/о) про реальну (маніфестну) або потенційну прогнозовану побічну реакцію та/або відсутність ефективності ЛЗ (із аналізованого листка лікарських призначень) при його медичному застосуванні (<i>відобразити у щоденнику</i>).	
2.9.	Опрацювання формулярного переліку ліків. Принципи опрацювання формуляру закладу охорони здоров'я (локального формуляру), регіонального та Державного формулярів лікарських засобів. Опрацювання формулярного переліку ліків, необхідних для надання медичної допомоги пацієнтам із діагнозами, зазначеними у аналізованих листках лікарських призначень за фармакотерапевтичними групами (<i>відобразити у щоденнику</i>).	2 (11-й, 12-й)
2.10.	Участь у проведенні медичних маніпуляцій та процедур, наданні невідкладної допомоги. Участь у проведенні медичних маніпуляцій та процедур, наданні невідкладної допомоги у приймальному та/або терапевтичному відділеннях, відділенні (палаті) інтенсивної терапії стаціонару в присутності медичного персоналу (<i>відобразити у щоденнику</i>).	6 (11-й, 12-й, 13-й, 14-й, 15-й, 16-й)
2.11.	Засвоєння принципів медичної етики та деонтології. Засвоєння принципів і правил комунікації, субординації, етики та деонтології в практиці персоналу терапевтичного відділення.	3 (9-й, 10-й, 13-й)
2*	Підсумкове заняття за ЗМ № 2. Звітування про проходження практики в стаціонарі ЛПЗ.	0,5 (17-й)
	Всього днів роботи в стаціонарі	9 днів (з 9-го по 17-й включно)

3. Структура навчальної дисципліни

НАЗВИ ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ І ТЕМ	КІЛЬКІСТЬ ГОДИН									
	Всього го	ДЕННА ФОРМА				ЗАОЧНА ФОРМА				
		Л	П р	Інд .	СРС	Всього го	Л	П р	Інд .	СР С
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1.										
Змістовий модуль 1. Практична підготовка з клінічної фармації на базі аптечного закладу.										
Тема 1. Виконання обов'язків провізора/фармацевта на робочому місці «у першого столу» в аптеці.	70	-	20	-	50	70	-	8	-	62
Види діяльності за темою										
1.1. Ознайомлення із	5	-	1	-	4	5	-	1	-	4

структурою та діяльністю аптеки, функціональними обов'язками провізора/фармацевта на робочому місці «у першого столу».										
1.2. Ознайомлення з організацією інформаційної роботи в аптеці.	5	-	1	-	4	5	-	-	-	5
1.3. Набуття досвіду щодо психологічних, етичних і деонтологічних особливостей діяльності провізора «першого столу» та навичок індивідуального підходу до кожного відвідувача аптеки під час здійснення фармацевтичної опіки з одночасним дотриманням алгоритму дій провізора.	8	-	2	-	6	8	-	-	-	8
1.4. Здійснення належної фармацевтичної опіки при відпуску безрецептурних ліків.	15	-	5	-	10	15	-	3	-	12
1.5. Здійснення фармацевтичної опіки при відпуску рецептурних ліків; опанування навиками адекватної заміни ліків.	15	-	5	-	10	15	-	2	-	13
1.6. Аналіз практичних ситуацій під час консультивання провізором аптеки відвідувачів та напрацювання власних варіантів вирішення задач професійної діяльності.	10	-	2	-	8	10	-	-	-	10
1.7. Закріплення навичок щодо пошуку і порівняння препаратів-аналогів.	5	-	1	-	4	5	-	-	-	5
1.8. Відпрацювання алгоритму відпуску лікарських засобів за неповну вартість для окремих категорій хворих.	5	-	1	-	4	5	-	-	-	5
<i>Підсумкове заняття за ЗМ №1</i>	2	-	2	-	-	2	-	2	-	-
Разом ЗМ №1	70	-	20	-	50	70	-	8	-	62
Змістовий модуль 2. Практична підготовка з клінічної фармації в стаціонарному закладі охорони здоров'я.										
Тема 2. Виконання обов'язків помічника клінічного провізора у терапевтичному відділенні лікарні з елементами практичної підготовки з	80	-	30	-	50	80	-	10	-	70

внутрішньої медицини.										
Види діяльності за темою										
2.1. Засвоєння принципів організації надання планової і невідкладної терапевтичної допомоги; вивчення структури та організації роботи відділення ЗОЗ стаціонарного типу.	6	-	2	-	4	6	-	-	-	6
2.2. Засвоєння базових питань щодо фармакотерапевтичної складової медико-технологічних стандартів.	6	-	2	-	4	6	-	-	-	6
2.3. Оцінка забезпечення медикаментами пацієнтів відділення стаціонару та їх витрат на лікування (для з'ясування основних складових вартості лікування хворих).	6	-	2	-	4	6	-	-	-	6
2.4. Вивчення медичної документації з клініко-фармацевтичних позицій. Опрацювання уніфікованої методики оцінки фармакотерапії за листками лікарських призначень.	8	-	4	-	4	8	-	1	-	7
2.5. Участь у курації хворих та в діагностичному процесі, інтерпретація результатів лабораторних та інструментальних досліджень.	12	-	6	-	6	12	-	2	-	10
2.6. Засвоєння принципів персоналізованої фармакотерапії та фармацевтичної опіки стаціонарних хворих.	6	-	2	-	4	6	-	-	-	6
2.7. Оцінка ефективності і безпеки фармакотерапії.	10	-	4	-	6	10	-	2	-	8
2.8. Інформування про випадки побічних реакцій ЛЗ методом спонтанних повідомлень.	6	-	2	-	4	6	-	1	-	5
2.9. Опрацювання формулярного переліку ліків.	6	-	2	-	4	6	-	1	-	5
2.10. Участь у проведенні медичних маніпуляцій та процедур, наданні невідкладної допомоги.	8	-	2	-	6	8	-	1	-	7
2.11. Засвоєння принципів медичної етики та деонтології.	4	-	-	-	4	4	-	-	-	4
<i>Підсумкове заняття за ЗМ №2</i>	2	-	2	-	-	2	-	2	-	-
Разом ЗМ №2	80		30	-	50	80		10	-	70
ВСЬОГО Кредитів ECTS – 5,0	150	-	50	-	100	150	-	18	-	132

Диференційований залік з дисципліни «Виробнича практика з клінічної фармації»

4. Тематичний план лекцій - – (не передбачені)
5. Теми семінарських занять – (не передбачені)
6. Тематичний план практичних занять

№ з/п	Назва теми та видів діяльності за нею	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1.	Тема 1. Виконання обов’язків провізора/фармацевта на робочому місці «у першого столу» в аптеці.	20	8
1.1.	Ознайомлення із структурою та діяльністю аптеки, функціональними обов’язками провізора/фармацевта на робочому місці «у першого столу».	1	1
1.2.	Ознайомлення з організацією інформаційної роботи в аптеці.	1	-
1.3.	Набуття досвіду щодо психологічних, етичних і деонтологічних особливостей діяльності провізора «першого столу» та навичок індивідуального підходу до кожного відвідувача аптеки під час здійснення фармацевтичної опіки з одночасним дотриманням алгоритму дій провізора.	2	-
1.4.	Здійснення належної фармацевтичної опіки при відпуску безрецептурних ліків.	5	3
1.5.	Здійснення фармацевтичної опіки при відпуску рецептурних ліків; опанування навиками адекватної заміни ліків.	5	2
1.6.	Аналіз практичних ситуацій під час консультування провізором аптеки відвідувачів та напрацювання власних варіантів вирішення задач професійної діяльності.	2	-
1.7.	Закріплення навичок щодо пошуку і порівняння препаратів-аналогів.	1	-
1.8.	Відпрацювання алгоритму відпуску лікарських засобів за неповну вартість для окремих категорій хворих.	1	-
1*	<u>Підсумкове заняття за ЗМ №1</u>	2	2
2.	Тема 2. Виконання обов’язків помічника клінічного провізора у терапевтичному відділенні лікарні з елементами практичної підготовки з внутрішньої медицини.	30	10

2.1.	Засвоєння принципів організації надання планової і невідкладної терапевтичної допомоги; вивчення структури та організації роботи відділення ЗОЗ стаціонарного типу.	2	-
2.2.	Засвоєння базових питань щодо фармакотерапевтичної складової медико-технологічних стандартів.	2	-
2.3	Оцінка забезпечення медикаментами пацієнтів відділення стаціонару та їх витрат на лікування (для з'ясування основних складових вартості лікування хворих).	2	-
2.4.	Вивчення медичної документації з клініко-фармацевтичних позицій. Опрацювання уніфікованої методики оцінки фармакотерапії за листками лікарських призначень.	4	1
2.5.	Участь у curaції хворих та в діагностичному процесі, інтерпретація результатів лабораторних та інструментальних досліджень.	6	2
2.6.	Засвоєння принципів персоналізованої фармакотерапії та фармацевтичної опіки стаціонарних хворих.	2	-
2.7.	Оцінка ефективності і безпеки фармакотерапії.	4	2
2.8.	Інформування про випадки побічних реакцій ЛЗ методом спонтанних повідомлень.	2	1
2.9	Опрацювання формулярного переліку ліків.	2	1
2.10	Участь у проведенні медичних маніпуляцій та процедур, наданні невідкладної допомоги.	2	1
2.11	Засвоєння принципів медичної етики та деонтології.	-	-
2*	<u>Підсумкове заняття за ЗМ № 2</u>	2	2
Усього годин		50	18

7. Теми лабораторних занять – (не передбачені)

8. Тематичний план самостійної роботи студентів

№ з/п	Назва теми та видів діяльності за нею	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1.	Тема 1. Виконання обов'язків провізора/фармацевта на робочому місці «у першого столу» в аптеці.	50	62
1.1.	Ознайомлення із структурою та діяльністю аптеки, функціональними обов'язками провізора/фармацевта на робочому місці «у першого столу».	4	4
1.2.	Ознайомлення з організацією інформаційної роботи в аптеці.	4	5

1.3.	Набуття досвіду щодо психологічних, етичних і деонтологічних особливостей діяльності провізора «першого столу» та навичок індивідуального підходу до кожного відвідувача аптеки під час здійснення фармацевтичної опіки з одночасним дотриманням алгоритму дій провізора.	6	8
1.4.	Здійснення належної фармацевтичної опіки при відпуску безрецептурних ліків.	10	12
1.5.	Здійснення фармацевтичної опіки при відпуску рецептурних ліків; опанування навиками адекватної заміни ліків.	10	13
1.6.	Аналіз практичних ситуацій під час консультування провізором аптеки відвідувачів та напрацювання власних варіантів вирішення задач професійної діяльності.	8	10
1.7.	Закріплення навичок щодо пошуку і порівняння препаратів-аналогів.	4	5
1.8.	Відпрацювання алгоритму відпуску лікарських засобів за неповну вартість для окремих категорій хворих.	4	5
2.	Тема 2. Виконання обов'язків помічника клінічного провізора у терапевтичному відділенні лікарні з елементами практичної підготовки з внутрішньої медицини.	50	70
2.1.	Засвоєння принципів організації надання планової і невідкладної терапевтичної допомоги; вивчення структури та організації роботи відділення ЗОЗ стаціонарного типу.	4	6
2.2.	Засвоєння базових питань щодо фармакотерапевтичної складової медико-технологічних стандартів.	4	6
2.3.	Оцінка забезпечення медикаментами пацієнтів відділення стаціонару та їх витрат на лікування (для з'ясування основних складових вартості лікування хворих).	4	6
2.4.	Вивчення медичної документації з клініко-фармацевтичних позицій. Опрацювання уніфікованої методики оцінки фармакотерапії за листками лікарських призначень.	4	7
2.5.	Участь у курації хворих та в діагностичному процесі, інтерпретація результатів лабораторних та інструментальних досліджень.	6	10
2.6.	Засвоєння принципів персоналізованої фармакотерапії та фармацевтичної опіки стаціонарних хворих.	4	6
2.7.	Оцінка ефективності і безпеки фармакотерапії.	6	8
2.8.	Інформування про випадки побічних реакцій ЛЗ методом спонтанних повідомлень.	4	5

2.9	Опрацювання формулярного переліку ліків.	4	5
2.10	Участь у проведенні медичних маніпуляцій та процедур, наданні невідкладної допомоги.	6	7
2.11	Засвоєння принципів медичної етики та деонтології.	4	4
Усього годин		100	132

9. Індивідуальні завдання – (не передбачені)

10. Завдання для самостійної роботи

Завдання (питання) для обов'язкової самостійної роботи під час проходження виробничої практики з клінічної фармації

1. Загальні питання КФ та ФО

1. Фактори, які впливають на клінічну ефективність ЛП.
2. Клініко-фармакологічна характеристика різних шляхів введення ЛП.
3. Основні фармакокінетичні параметри, їх практичне значення. Захворювання внутрішніх органів, які можуть істотно вплинути на показники фармакокінетики.
4. Анатомо-фізіологічні особливості організму людини в різні вікові періоди (немовлята, діти, підлітки, особи літнього та похилого віку), які впливають на фармакокінетику та фармакодинаміку лікарських засобів.
5. Анатомо-фізіологічні особливості організму жінки в період вагітності, які впливають на фармакокінетику та фармакодинаміку ЛП.
6. Лікарський моніторинг. Фактори, які зумовлюють необхідність проведення лікарського моніторингу.
7. Біодоступність ЛП. Клінічне значення біодоступності. Фактори, які впливають на значення біодоступності.
8. Біоеквівалентні ЛП. Категорії препаратів, для яких здійснюється вивчення біоеквівалентності.
9. Біоеквівалентність. Клінічні методи визначення біоеквівалентності. Терапевтична нееквівалентність ЛП, її причини.
10. Селективність (вибірковість) дії ЛП. Фактори, які впливають на селективність лікарських засобів.
11. Брендний ЛП. Переваги брендів і недоліки генериків.
12. Генеричний ЛП. Вимоги до генеричних ЛП.
13. Критерії ефективності ЛП. Групи критеріїв ефективності.
14. Критерії переносимості ЛП. Групи критеріїв переносимості.
15. Взаємодія ЛП. Види взаємодії. Клінічне значення взаємодії ліків.
16. Фармакодинамічний синергізм і фармакокінетичний синергізм. Можливості його використання в клінічній практиці.
17. Фармакодинамічний антагонізм і фармакокінетичний антагонізм. Шляхи профілактики антагонізму ліків.
18. Фармацевтична взаємодія ліків. Позитивні та негативні сторони.
19. Комбіновані ЛП. Переваги та недоліки комбінованих ЛП.
20. Типи побічних реакцій і ускладнень лікарської терапії.
21. Вплив ЛП на клініко-лабораторні показники та результати функціональних проб. Можливі механізми впливу та шляхи його профілактики.
22. Лікарський анамнез. Значення збору лікарського анамнезу для раціональної терапії.
23. Комплаєнс. Основні фактори, що впливають на комплаєнс.
24. Фази клінічної апробації, мета та завдання кожного з етапів.

25. Фармацевтична опіка як відповідальність фармацевта за безпеку та ефективність терапії ЛП.
26. Визначення поняття, основні положення сучасної концепції самолікування.
27. Рецептурні та безрецептурні лікарські препарати. Критерії, на підставі яких ЛП відносять до категорії рецептурних або безрецептурних.
28. Практичні функції провізора, які необхідні для здійснення фармацевтичної опіки.
29. Особливості застосування безрецептурних препаратів у вагітних і жінок в період лактації. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
30. Фармацевтична опіка дітей у різні періоди розвитку (немовлят, підлітків). Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення для симптоматичного лікування.
31. Клініко-фармацевтичні аспекти взаємодії ЛП із їжею. Шляхи профілактики негативних проявів взаємодії.
32. Клініко-фармакологічні аспекти застосування алкоголю в медицині та особливості його взаємодії із ЛП інших фармакологічних груп.
33. Фармацевтична опіка осіб літнього та похилого віку. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення для симптоматичного лікування.

II. Симптоми і синдроми захворювань

34. Симптоми і синдроми атеросклерозу.
35. Симптоми і синдроми стабільної стенокардії напруги.
36. Симптоми і синдроми інфаркту міокарда.
37. Симптоми і синдроми есенціальної артеріальної гіпертензії.
38. Види симптоматичних артеріальних гіпертензій. Особливості клінічних проявів.
39. Відмінності клінічної симптоматики гіпертонічної хвороби I, II та III стадії.
40. Гіпертонічний криз. Відмінності клінічної симптоматики гіпертонічних кризів I-го та II-го порядку.
41. Основні симптоми хронічної серцевої недостатності.
42. Основні симптоми порушень ритму серця.
43. Симптоми і синдроми ревматизму (гострої ревматичної лихоманки, хронічної ревматичної хвороби серця).
44. Симптоми і синдроми ревматоїдного артрити.
45. Симптоми і синдроми системного червоного вовчака.
46. Симптоми і синдроми остеоартрозу.
47. Симптоми і синдроми подагри.
48. Симптоми і синдроми остеопорозу.
49. Синдром бронхообструкції, клінічні прояви.
50. Синдром дихальної недостатності, клінічні прояви.
51. Симптоми і синдроми пневмонії.
52. Симптоми і синдроми гострого бронхіту.
53. Симптоми і синдроми хронічного бронхіту.
54. Симптоми і синдроми хронічного обструктивного бронхіту.
55. Симптоми і синдроми бронхіальної астми.
56. Симптоми і синдроми гострого пієлонефриту.
57. Симптоми і синдроми хронічного пієлонефриту.
58. Симптоми і синдроми гострого гломерулонефриту.
59. Симптоми і синдроми хронічного гломерулонефриту.
60. Симптоми і синдроми циститу.
61. Симптоми і синдроми сечокам'яної хвороби.
62. Хронічна ниркова недостатність, основні клінічні прояви.
63. Симптоми і синдроми хронічного атрофічного гастриту (тип А).

64. Симптоми і синдроми хронічного хелікобактер-асоційованого гастриту (тип В).
65. Симптоми і синдроми виразки шлунка.
66. Симптоми і синдроми виразки дванадцятипалої кишки.
67. Симптоми і синдроми хронічного панкреатиту.
68. Симптоми і синдроми хронічного гепатиту.
69. Симптоми і синдроми хронічного холециститу.
70. Синдром портальної гіпертензії, основні клінічні прояви.
71. Симптоми і синдроми цирозу печінки.
72. Симптоми і синдроми жовчнокам'яної хвороби.
73. Симптоми і синдроми залізодефіцитної анемії.
74. Симптоми і синдроми мегалобластної (вітамін В₁₂- і фолієводефіцитної) анемії.
75. Симптоми і синдроми гемолітичної анемії.
76. Симптоми і синдроми інсулінозалежного цукрового діабету.
77. Симптоми і синдроми інсуліннезалежного цукрового діабету.
78. Ускладнення цукрового діабету, основні клінічні прояви.
79. Симптоми і синдроми дифузного токсичного зоба.
80. Симптоми і синдроми гіпотиреозу.
81. Симптоми і синдроми ендемічного зоба.
82. Симптоми і синдроми алергічного риніту та алергічного кон'юнктивіту (полінозів).
83. Симптоми і синдроми кропив'янки.
84. Симптоми і синдроми ангіоневротичного набряку.
85. Симптоми і синдроми анафілактичного шоку.
86. Симптоми і синдроми лікової хвороби.

III. Критерії ефективності лікування хвороб

87. Критерії ефективності лікування атеросклерозу та безпеки лікарської терапії.
88. Критерії ефективності лікування стабільної стенокардії напруги та безпеки лікарської терапії.
89. Критерії ефективності лікування інфаркту міокарда та безпеки лікарської терапії.
90. Критерії ефективності лікування есенціальній артеріальній гіпертензії та безпеки лікарської терапії.
91. Критерії ефективності лікування симптоматичної артеріальної гіпертензії та безпеки лікарської терапії.
92. Критерії ефективності лікування гіпертонічних кризів I-го та II-го порядку та безпеки лікарської терапії.
93. Критерії ефективності лікування хронічної серцевої недостатності та безпеки лікарської терапії.
94. Критерії ефективності лікування ревматизму (гострої ревматичної лихоманки, хронічної ревматичної хвороби серця) і безпеки лікарської терапії.
95. Критерії ефективності лікування ревматоїдного артриту та безпеки лікарської терапії.
96. Критерії ефективності лікування системного червоного вовчака та безпеки лікарської терапії.
97. Критерії ефективності лікування остеоартрозу та безпеки лікарської терапії.
98. Критерії ефективності лікування подагри та безпеки лікарської терапії.
99. Критерії ефективності лікування остеопорозу та безпеки лікарської терапії.
100. Критерії ефективності лікування пневмонії та безпеки лікарської терапії.
101. Критерії ефективності лікування гострого бронхіту та безпеки лікарської терапії.
102. Критерії ефективності лікування хронічного бронхіту та безпеки лікарської терапії.
103. Критерії ефективності лікування хронічного обструктивного бронхіту та безпеки лікарської терапії.
104. Критерії ефективності лікування бронхіальної астми та безпеки лікарської терапії.

105. Критерії ефективності лікування гострого пієлонефриту та безпеки лікарської терапії.
  106. Критерії ефективності лікування хронічного пієлонефриту та безпеки лікарської терапії.
  107. Критерії ефективності лікування гострого гломерулонефриту та безпеки лікарської терапії.
  108. Критерії ефективності лікування хронічного гломерулонефриту та безпеки лікарської терапії.
  109. Критерії ефективності лікування циститу та безпеки лікарської терапії.
  110. Критерії ефективності лікування сечокам'яної хвороби та безпеці лікарської терапії.
  111. Критерії ефективності лікування хронічної ниркової недостатності та безпеки лікарської терапії.
  112. Критерії ефективності лікування хронічного атрофічного гастриту (тип А) і безпеки лікарської терапії.
  113. Критерії ефективності лікування хронічного хелікобактер-асоційованого гастриту (тип В) і безпеки лікарської терапії.
  114. Критерії ефективності лікування виразки шлунка та безпеки лікарської терапії.
  115. Критерії ефективності лікування виразки дванадцятипалої кишки та безпеки лікарської терапії.
  116. Критерії ефективності лікування хронічного панкреатиту та безпеки лікарської терапії.
  117. Критерії ефективності лікування хронічного гепатиту та безпеки лікарської терапії.
  118. Критерії ефективності лікування хронічного холециститу та безпеки лікарської терапії.
  119. Критерії ефективності лікування портальної гіпертензії та безпеки лікарської терапії.
  120. Критерії ефективності лікування цирозу печінки та безпеки лікарської терапії.
  121. Критерії ефективності лікування жовчнокам'яної хвороби та безпеки лікарської терапії.
  122. Критерії ефективності лікування залізодефіцитної анемії та безпеки лікарської терапії.
  123. Критерії ефективності лікування мегалобластної (вітамін В₁₂- і фолієводефіцитної) анемії та безпеці лікарської терапії.
  124. Критерії ефективності лікування інсулінозалежного цукрового діабету та безпеки лікарської терапії.
  125. Критерії ефективності лікування інсуліннезалежного цукрового діабету та безпеки лікарської терапії.
  126. Критерії ефективності лікування дифузійного токсичного зоба та безпеки лікарської терапії.
  127. Критерії ефективності лікування гіпотиреозу та безпеки лікарської терапії.
  128. Критерії ефективності лікування ендемічного зоба та безпеки лікарської терапії.
  129. Критерії ефективності лікування алергічного риніту та алергічного кон'юнктивіту (полінозів) і безпеки лікарської терапії.
  130. Критерії ефективності лікування кропивниці та безпеки лікарської терапії.
  131. Критерії ефективності лікування ангіоневротичного набряку та безпеки лікарської терапії.
  132. Критерії ефективності лікування анафілактичного шоку та безпеки лікарської терапії.
  133. Критерії ефективності лікування лікарської хвороби та безпеки лікарської терапії.
- IV. Фармацевтична опіка (симптоматичний підхід)***
134. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні печії. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.

135. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні закрепу. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  136. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні діареї. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  137. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні метеоризму. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  138. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні дисбактеріозу. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  139. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні тривожних станів. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  140. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні астенії. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  141. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні інсомнії. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  142. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні травматичних уражень шкірних покривів (порізи, садна, подряпини, опіки, обмороження). Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  143. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні інфекційних уражень шкірних покривів (герпес губ, акне, поверхневі мікози) і себореї. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  144. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні педикульозу та себореї. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  145. Фармацевтична опіка пацієнтів з варикозним розширенням вен нижніх кінцівок. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  146. Фармацевтична опіка пацієнтів з гемороєм. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  147. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні кашлю. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  148. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні та профілактики риніту. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  149. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні болю в горлі. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  150. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні лихоманки. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  151. Фармацевтична опіка при виборі безрецептурного ЛП для профілактики простудних захворювань.
  152. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні суглобного та м'язового болю. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  153. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні болю голови. Алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
  154. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для профілактики та усунення вітамінної недостатності.
  155. Фармацевтична опіка при застосуванні контрацептивних засобів.
- V. Основні синдроми при розповсюдженій патології***
156. Основні захворювання і стани, що супроводжуються артеріальною гіпертензією (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  157. Основні захворювання і стани, що супроводжуються хронічним болем в грудній клітці (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.

158. Основні захворювання і стани, що супроводжуються болем в грудній клітці, що гостро виник (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
159. Диференціальний діагноз суправентрикулярної та шлуночкової екстрасистолії, фібриляції і тріпотінні передсердь. Тактика ведення хворих. Основні класи антиаритмічних засобів та особливості їх застосування.
160. Порушення синоатріальної провідності, атріовентрикулярні блокади різного ступеня, блокади ніжок пучка Гіса; синдром слабкості синусового вузла; синдром Фредеріка. Тактика ведення хворих.
161. Основні захворювання і стани, що супроводжуються задишкою/ядухою (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
162. Основні захворювання і стани, що супроводжуються набряковим синдромом (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
163. Основні захворювання і стани, що супроводжуються легеневою гіпертензією (назвати): диференціально-діагностичне значення клінічних проявів і даних лабораторних та інструментальних методів дослідження, відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
164. Основні захворювання і стани, що супроводжуються ознаками шлунково-кишкової кровотечі (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
165. Основні захворювання і стани, що супроводжуються систолічними та/або діастолічними шумами в серці (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
166. Правошлуночкова, лівошлуночкова та бівентрикулярна хронічна серцева недостатність: відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії в залежності від генезу, функціонального класу та стадії серцевої недостатності.
167. Основні захворювання і стани, що супроводжуються болем у кінцівках та спині (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
168. Основні захворювання і стани, що супроводжуються суглобовим синдромом (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
169. Основні захворювання і стани, що супроводжуються пурпурою (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
170. Основні захворювання і стани, що супроводжуються сепсисом/субсепсисом (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
171. Основні захворювання і стани, що супроводжуються тривалою лихоманкою (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
172. Основні захворювання і стани, що супроводжуються зниженням маси тіла (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
173. Основні захворювання і стани, що супроводжуються дисфагією та печією (назвати окремо): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
174. Функціональна диспепсія та її варіанти: відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
175. Основні захворювання і стани, що супроводжуються хронічним абдомінальним болем (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
176. Основні захворювання і стани, що супроводжуються гострим/раптовим сильним абдомінальним болем (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
177. Основні захворювання і стани, що супроводжуються тривалою діареєю (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
178. Основні захворювання і стани, що супроводжуються закрепамі (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
179. Основні захворювання і стани, що супроводжуються жовтяницею (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
180. Основні захворювання і стани, що супроводжуються гепатомегалією та

- гепатолієнальним синдромом (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
181. Основні захворювання і стани, що супроводжуються портальною гіпертензією і асцитом (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  182. Основні захворювання і стани, що супроводжуються легеневим інфільтратом (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  183. Основні захворювання і стани, що супроводжуються бронхообструктивним синдромом (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  184. Основні захворювання і стани, що супроводжуються ціанозом (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  185. Основні захворювання і стани, що супроводжуються кардіомегалією (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  186. Основні захворювання і стани, що супроводжуються болем у грудній клітці у сполученні з задишкою, лихоманкою, порушеннями серцевого ритму (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  187. Основні захворювання і стани, що супроводжуються кровохарканням та/або легеневою кровотечею (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  188. Основні захворювання і стани, що супроводжуються плевральним випотом (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  189. Основні захворювання і стани, що супроводжуються анемією (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  190. Основні захворювання і стани, що супроводжуються лейкоцитозом та лейкопенією (назвати окремо): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії. Лейкемоїдні реакції: причини, класифікація.
  191. Основні захворювання і стани, що супроводжуються лімфаденопатією (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  192. Основні захворювання і стани, що супроводжуються кровоточивістю (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  193. Основні захворювання і стани, що супроводжуються поліцитемією (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  194. Основні захворювання і стани, що супроводжуються зобом (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  195. Основні захворювання і стани, що супроводжуються короткочасною втратою свідомості, в т.ч. синкопе (назвати): класифікація, відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  196. Основні захворювання і стани, що супроводжуються периферичним вазоспазмом (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  197. Основні захворювання і стани, що відносяться до дифузних (системних) хвороб сполучної тканини (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  198. Основні захворювання і стани, що відносяться до системних васкулітів (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  199. Основні захворювання і стани, що супроводжуються поліурією та/або полідипсією (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  200. Основні захворювання і стани, що супроводжуються головним болем (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  201. Основні захворювання і стани, що супроводжуються лицевим болем - прозопалгією (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  202. Основні захворювання і стани, що супроводжуються гострим порушенням мозкового кровообігу (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
  203. Основні захворювання і стани, що супроводжуються порушенням

- кровообігу/судинними ураженнями кишечника (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
204. Основні захворювання і стани, що супроводжуються сечовим синдромом (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
205. Основні захворювання і стани, що супроводжуються нефротичним синдромом (назвати): відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії.
206. Поняття та класифікація хронічної хвороби нирок. Основні захворювання і стани, що ускладнюються ХНН (назвати). Відмінності тактики ведення та схем фармакотерапії на різних стадіях. Нирковозамісна терапія (гемодіаліз, перитонеальний діаліз, трансплантація нирок): показання, протипоказання, можливі ускладнення, супровідна терапія.
207. Поширені паранеопластичні симптоми і синдроми: приклади при онкопатології різної локалізації і гістоморфології; тактика ведення та схеми фармакотерапії.
208. Диференціально-діагностичне значення порушень електролітного обміну.
209. Лікова хвороба: визначення, класифікація, клінічні прояви, лікування і профілактика.
- VI. Стандартна і персоналізована фармакотерапія з фармацевтичною опікою.***
210. Загальні принципи персоналізованої фармакотерапії.
211. Коморбідність та вікові особливості застосування ЛЗ. Менеджмент взаємодії лікарських засобів.
212. Стандартна і персоналізована фармакотерапія анемії. Фармацевтична опіка.
213. Стандартна і персоналізована фармакотерапія гострих і хронічних лейкемій. Фармацевтична опіка.
214. Стандартна і персоналізована фармакотерапія гемофілії та хвороби Віллебранда. Фармацевтична опіка.
215. Стандартна і персоналізована фармакотерапія тромбоцитопенічної пурпури. Фармацевтична опіка.
216. Стандартна і персоналізована фармакотерапія есенціальної артеріальної гіпертензії (гіпертонічної хвороби). Фармацевтична опіка.
217. Стандартна і персоналізована фармакотерапія вторинних (симптоматичних) артеріальних гіпертензій. Фармацевтична опіка.
218. Стандартна і персоналізована фармакотерапія нейроциркуляторної дистонії. Фармацевтична опіка.
219. Стандартна і персоналізована фармакотерапія дисліпідемій та метаболічного синдрому. Фармацевтична опіка.
220. Стандартна і персоналізована фармакотерапія стабільної стенокардії. Фармацевтична опіка.
221. Стандартна і персоналізована фармакотерапія нестабільної стенокардії. Фармацевтична опіка.
222. Стандартна і персоналізована фармакотерапія гострого інфаркту міокарда. Фармацевтична опіка.
223. Стандартна і персоналізована фармакотерапія кардіоміопатій. Фармацевтична опіка.
224. Стандартна і персоналізована фармакотерапія інфекційного міокардиту. Фармацевтична опіка.
225. Стандартна і персоналізована фармакотерапія перикардиту. Фармацевтична опіка.
226. Стандартна і персоналізована фармакотерапія легеневого серця. Фармацевтична опіка.
227. Стандартна і персоналізована фармакотерапія недослідженої та функціональної диспепсії. Фармацевтична опіка.
228. Стандартна і персоналізована фармакотерапія хронічного гастриту. Фармацевтична опіка.
229. Стандартна і персоналізована фармакотерапія пептичної виразки шлунка та

- дванадцятипалої кишки. Фармацевтична опіка.
230. Стандартна і персоналізована фармакотерапія виразкового коліту. Фармацевтична опіка.
  231. Стандартна і персоналізована фармакотерапія хронічного холециститу та жовчнокам'яної хвороби. Фармацевтична опіка.
  232. Стандартна і персоналізована фармакотерапія хронічних гепатитів. Фармацевтична опіка.
  233. Стандартна і персоналізована фармакотерапія цирозу печінки. Фармацевтична опіка.
  234. Стандартна і персоналізована фармакотерапія хронічного панкреатиту. Фармацевтична опіка.
  235. Стандартна і персоналізована фармакотерапія синдрому подразненого кишковика. Фармацевтична опіка.
  236. Стандартна і персоналізована фармакотерапія гострого гломерулонефриту. Фармацевтична опіка.
  237. Стандартна і персоналізована фармакотерапія хронічного гломерулонефриту. Фармацевтична опіка.
  238. Стандартна і персоналізована фармакотерапія гострого пієлонефриту. Фармацевтична опіка.
  239. Стандартна і персоналізована фармакотерапія хронічного пієлонефриту. Фармацевтична опіка.
  240. Стандартна і персоналізована фармакотерапія хронічної хвороби нирок. Фармацевтична опіка.
  241. Стандартна і персоналізована фармакотерапія анкілозивного спондилоартриту. Фармацевтична опіка.
  242. Стандартна і персоналізована фармакотерапія остеоартрозу. Фармацевтична опіка.
  243. Стандартна і персоналізована фармакотерапія порушень серцевого ритму. Фармацевтична опіка.
  244. Стандартна і персоналізована фармакотерапія порушень провідності серця. Фармацевтична опіка.
  245. Стандартна і персоналізована фармакотерапія серцевої недостатності. Фармацевтична опіка.
  246. Персоналізована фармакотерапія тромбоемболії легеневої артерії. Фармацевтична опіка.
  247. Стандартна і персоналізована фармакотерапія хронічного обструктивного захворювання легень. Фармацевтична опіка.
  248. Стандартна і персоналізована фармакотерапія бронхіальної астми. Фармацевтична опіка.
  249. Стандартна і персоналізована фармакотерапія пневмоній. Фармацевтична опіка.
  250. Стандартна і персоналізована фармакотерапія плевритів. Фармацевтична опіка.
  251. Стандартна і персоналізована фармакотерапія гастроєзофагеальної рефлюксної хвороби. Фармацевтична опіка.
  252. Стандартна і персоналізована фармакотерапія системного червоного вовчака. Фармацевтична опіка.
  253. Стандартна і персоналізована фармакотерапія системної склеродермії. Фармацевтична опіка.
  254. Стандартна і персоналізована фармакотерапія подагри. Фармацевтична опіка.
  255. Стандартна і персоналізована фармакотерапія реактивного артрити. Фармацевтична опіка.
  256. Стандартна і персоналізована фармакотерапія ревматоїдного артрити. Фармацевтична опіка.
  257. Стандартна і персоналізована фармакотерапія геморагічного васкуліту. Фармацевтична опіка.

258. Стандартна і персоналізована фармакотерапія цукрового діабету I типу. Фармацевтична опіка.
259. Стандартна і персоналізована фармакотерапія цукрового діабету II типу. Фармацевтична опіка.
260. Стандартна і персоналізована фармакотерапія гіпотиреозу. Фармацевтична опіка.
261. Стандартна і персоналізована фармакотерапія тиреотоксикозу. Фармацевтична опіка.
262. Стандартна і персоналізована фармакотерапія хронічної наднирникової недостатності. Фармацевтична опіка.
263. Стандартна і персоналізована фармакотерапія (антибіотикотерапія) інфекційних захворювань сечової системи. Фармацевтична опіка.
264. Стандартна і персоналізована фармакотерапія (антибіотикотерапія) інфекційних захворювань ЛОР-органів. Фармацевтична опіка.
265. Стандартна і персоналізована фармакотерапія (антибіотикотерапія) гострих інфекційних бронхітів. Фармацевтична опіка.
266. Стандартна і персоналізована фармакотерапія (антибіотикотерапія) гострих кишкових інфекційних захворювань. Фармацевтична опіка.
267. Стандартна і персоналізована хіміотерапія онкологічних захворювань (вибірково). Фармацевтична опіка.
268. Стандартна і персоналізована фармакотерапія туберкульозу. Фармацевтична опіка.
269. Стандартна і персоналізована фармакотерапія ВІЛ - інфекції. Фармацевтична опіка.
270. Стандартна і персоналізована фармакотерапія основної екстрагенітальної патології у вагітних (гіпертонічна хвороба, пневмонія, бронхіальна астма, цукровий діабет, пієлонефрит). Фармацевтична опіка.

VII. Формулярна система, медична/фармацевтична експертиза, ліко-пов'язані проблеми, спеціальні аспекти ФО, невідкладна допомога

271. Структура уніфікованого та локального клінічного протоколу, клінічного маршруту пацієнта. Фармакотерапевтична складова медико-технологічних стандартів.
272. Обґрунтування включення лікарських засобів до стандартів фармакотерапії та клінічних протоколів на основі рівнів доказовості даних.
273. Основні засади організації та проведення контролю за обігом ліків. Нормативні документи, що регламентують правила відпуску, обігу, контролю якості, реалізації та зберігання лікарських засобів.
274. Формулярна система в Україні і світі. Принципи формування та впровадження формулярної системи в практику охорони здоров'я.
275. Принципи опрацювання формуляру закладу охорони здоров'я (локального формуляру), регіонального та Державного формулярів лікарських засобів.
276. Моніторинг безпеки та ефективності лікарських засобів у стаціонарних та аптечних закладах охорони здоров'я України.
277. Основи медичної/фармацевтичної експертизи. Методологічні основи оцінки якості фармакотерапії за листками лікарських призначень.
278. Основні класифікаційні системи ліко-пов'язаних проблем.
279. Методологія ідентифікації ліко-пов'язаних проблем, їх категоризація.
280. Особливості ідентифікації ліко-пов'язаних проблем в аптечній практиці.
281. Специфічні ліко-пов'язані проблеми при застосуванні певних фармакотерапевтичних груп лікарських засобів.
282. Роль провізора у попередженні та мінімізації побічних реакцій лікарських засобів при фармакотерапії.
283. Лікова залежність, причини розвитку, профілактика та сучасні методи терапії. Сучасні уявлення про сенсibilізацію та медикаментозну алергію.
284. Поліпрагмазія та інші проблеми сучасної фармакотерапії. Шляхи їх подолання та основні принципи оптимізації фармакотерапії.

285. Взаємодія, вікові та інші обмеження щодо застосування ліків (супутня патологія, протипоказання після проведених курсів фармакотерапії тощо).
286. Особливості дозування лікарських засобів у різні вікові періоди, при вагітності, лактації, нирковій, печінковій, серцево-судинній недостатності.
287. Небажана/побічна дія ліків основних фармакотерапевтичних груп.
288. Фармацевтична опіка, орієнтована на лікаря, медсестру. Організація фармацевтичної опіки в закладі охорони здоров'я стаціонарного та амбулаторного типу.
289. Фармацевтична опіка орієнтована на провізорів аптек. Організація фармацевтичної опіки в аптечному закладі.
290. Фармацевтична опіка орієнтована на пацієнта у закладах охорони здоров'я різного рівня надання медичної допомоги.
291. Фармацевтична опіка орієнтована на пацієнта (відвідувача) в аптечному закладі при відповідальному самолікуванні.
292. Комунікативні засади професійного спілкування з лікарем, медичним персоналом та пацієнтами для забезпечення фармацевтичної опіки. Моделі фахової комунікації клінічного провізора при здійсненні фармацевтичної опіки.
293. Адгеренс і комплаєнс, основні види. Роль клінічного провізора у підтриманні високого рівня комплаєнсу.
294. Принципи складання планів та алгоритмів фармацевтичної опіки, скерованої на пацієнта, лікаря, середній медичний персонал.
295. Основні показники вартості лікування хворих. Фармакоекономічна оцінка ефективності фармакотерапії. Принципи фармакоекономічного аналізу («витрати-ефективність», «витрати-користь», «витрати-вигода», «мінімізація витрат»).
296. Клінічна картина та перша долікарська допомога при невідкладних станах в терапії:
  - анафілактичний шок;
  - біль у спині;
  - важке загострення бронхіальної астми;
  - геморагічний інсульт;
  - гіпертензивний криз;
  - гіпоглікемічний стан;
  - гостра серцева недостатність;
  - гостра шлунково-кишкова кровотеча;
  - гострий коронарний синдром;
  - діабетичний кетоацидоз;
  - зневоднення (ексикоз);
  - колапс;
  - лихоманка;
  - непритомність;
  - ниркова колька;
  - опіки;
  - отруєння грибами;
  - отруєння етиловим алкоголем;
  - отруєння наркотичними речовинами;
  - панкреатит;
  - пароксизмальні порушення ритму (фібриляція передсердь, пароксизмальна шлуночкова тахікардія, пароксизмальна суправентрикулярна тахікардія);
  - печінкова енцефалопатія;
  - печінкова колька;
  - подагричний криз;
  - раптова (клінічна) смерть;
  - септичний шок;
  - транзиторна ішемічна атака;

- тромбоемболія легеневої артерії;
- укус тварини.

11. Методи навчання: пояснювально-ілюстративний (мультимедійні мікролекції з елементами дискусійного спілкування на практичних заняттях), репродуктивний, дослідницький, частково-пошуковий (самостійна робота пошукового характеру, робота з літературою). Використовуються також наступні методи навчання: словесні – розповідь, пояснення, бесіда, інструктаж; наочні – демонстрація лікувально-діагностичних процедур, обладнання (засобів діагностики і лікування), пацієнтів, медичної документації; практичні методи – спілкування з хворими та медперсоналом, курація хворих в присутності лікаря та/або викладача і самостійно, фармацевтична опіка пацієнтів під наглядом провізора і самостійно; спостереження за роботою провізора/фармацевта та лікарів; індуктивні методи (обговорення та узагальнення результатів спостережень, клінічних випадків тощо). Перевага надається активним та інтерактивним методам.

Видами навчальної діяльності при вивченні дисципліни «Виробнича практика з клінічної фармації» згідно з навчальним планом є:

- а) практичні заняття;
- б) самостійна аудиторна та позааудиторна робота студентів (СРС), в т.ч. у аптеці та ЛПЗ під наглядом відповідальних осіб;
- в) консультації.

Практичні заняття з викладачем проводяться у приміщеннях аптеки або лікувально-профілактичних закладів з дотриманням загальноприйнятої структури та етапів проведення.

12. Методи контролю.

Оцінювання рівня результатів діяльності студента здійснюється під час поточного та підсумкового (проміжного) контролю, насамперед враховується активність та продуктивність студентів. Протягом щоденного перебування студентів на практиці в аптеці та в стаціонарі вони систематично ведуть щоденник практики, де фіксують проведену роботу, виконані види діяльності в цей день за планом практики (в тому числі самостійно), з відображенням виконання запропонованих їм завдань, за які отримують оцінки (від 0 до 5 балів) за кожний вид діяльності окремо (оцінки виставляють у щоденнику відповідальні провізори, лікарі, викладачі кафедр). Поточний контроль оволодіння практичними навичками за результатами виконання запланованих видів діяльності та вирішення практично-орієнтованих завдань здійснюється щоденно відповідно до конкретних цілей; під час оцінювання роботи кожного дня практики за поточну виробничу діяльність студенту викладачем виставляється середня оцінка за 5-бальною (національною) шкалою. Додатково студенти отримують 2 окремі середні оцінки за сукупністю опрацьованих тем самостійної роботи (не менше 3 робіт за кожний змістовий модуль), що оформлюються у вигляді презентацій, конспектів та/або рефератів). Також окремі середні оцінки студенти отримують на підсумкових заняттях за змістовими модулями №1 та №2, які враховують оцінки за належне ведення і повноту оформлення щоденника виробничої практики, результати усного звітування (захист практики) про зміст, обсяг та особливості виконаної ними роботи в ролі провізора/фармацевта на робочому місті «у першого столу» в аптеці та помічника клінічного провізора у терапевтичному відділенні лікарні, повноту і правильність відповідей на запитання (до 5), що стосуються змісту, алгоритмів здійснення і точного виконання опрацьованих видів практичної діяльності,

професійних обов'язків, надання невідкладної медичної допомоги. Підсумкові заняття в сенсі отриманих оцінок є рівноцінними будь-якому іншому дню практики, проте без позитивної оцінки за підсумкове заняття студент не допускається до диференційованого заліку.

13. Форма підсумкового контролю успішності навчання – диференційований залік.

Підсумковий контроль проводиться у формі диференційованого заліку в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою практики і в терміни, встановлені робочим навчальним планом (індивідуальним навчальним планом студента). Обсяг питань, які винесені до кінцевого контролю, містить найбільш важливі практичні питання з дисципліни. Студент вважається допущеним до диференційованого заліку з виробничої практики, якщо він відпрацював у закладах охорони здоров'я усі робочі дні та виконав усі види робіт, передбачені програмою, оформив належним чином щоденник практики, обов'язкові письмові роботи за видами діяльності в аптеці і терапевтичному відділенні стаціонару (в т.ч. не менше 6 тем для самостійної роботи студентів) та успішно прозвітував про виконану роботу (в аптеці та в стаціонарі) на обох підсумкових заняттях, набравши за поточну діяльність кількість балів, не меншу за мінімальну. Диференційований залік з дисципліни «Виробнича практика з клінічної фармації» проводиться у змішаній (письмово-усній формі) відповідно до розкладу. Форма проведення заліку є стандартизованою і включає контроль теоретичної та практичної підготовки: тестування (40 тестових завдань), відповідь на 2 питання екзаменаційного білету та виконання 2 (типової та ситуаційної) задач професійної діяльності (індивідуальні пронумеровані завдання для кожного студента).

№ з/п	Етапи вирішення типової задачі
1	Проведення експертизи лікарських засобів відповідно до міжнародної чи торгової назви, їх приналежності до певної фармакологічної та фармакотерапевтичної групи, до групи рецептурних та безрецептурних засобів
2	Аналіз призначень лікаря за відповідністю рекомендованих лікарських засобів у клінічній ситуації, їх сумісністю, адекватністю доз відповідно до категорії пацієнта
3	Оцінка імовірності виникнення побічних реакцій лікарських засобів, принципи їх попередження, усунення
4	Прогнозування можливих ліко-пов'язаних проблем фармакотерапії пацієнта
5	Формування алгоритму фармацевтичної опіки, скерованої на лікаря, медичний персонал, пацієнта

№ з/п	Етапи вирішення ситуаційної задачі
1	Характеристика захворювання: визначення, характерні ознаки, принципи діагностики
2	Обґрунтування принципів фармакотерапії захворювання, вибір оптимальних лікарських засобів для лікування вказаного стану
3	Визначення можливих впливів чинників (фармакокінетичні характеристики лікарського засобу, анатомо-фізіологічні особливості пацієнта, поліпрагмазія тощо), що впливають на ефективність та безпеку фармакотерапії
4	Прогнозування можливих ускладнень фармакотерапії, оцінка імовірності виникнення побічних реакцій лікарських засобів та планування заходів для їх попередження та/або

	усунення
5	Формування моделі фармацевтичної опіки та визначення можливих критеріїв розуміння хворим необхідності правильного використання лікарських засобів на основі елементів комунікативного процесу та фармацевтичної етики і деонтології

14. Схема нарахування та розподіл балів, які отримують студенти:

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент за поточну навчальну діяльність при вивченні дисципліни становить 120 балів.

Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати студент за поточну навчальну діяльність для зарахування дисципліни становить 72 бали.

Розрахунок кількості балів проводиться на підставі отриманих студентом середніх оцінок за 5-бальною (національною) шкалою за кожний окремих день практики (всього 17; тобто і за 2 дні, в які проводяться підсумкові заняття за змістовими модулями, включно), за обидва підсумкові заняття (після змістових модулів) та 2 окремих оцінок за опрацювання тем самостійної роботи студента під час вивчення дисципліни, шляхом обчислення середнього арифметичного (СА), округленого до двох знаків після коми. Отримана величина конвертується у бали за багатобальною шкалою таким чином:

$$x = \frac{CA \times 120}{5}$$

Для зручності наведено таблицю перерахунку за 120-бальною шкалою:

Перерахунок середньої оцінки за поточну діяльність у багатобальну шкалу для дисциплін, що завершуються екзаменом

5-бальна шкала	120-бальна шкала	5-бальна шкала	120-бальна шкала	5-бальна шкала	120-бальна шкала	5-бальна шкала	120-бальна шкала
5	120	4.46	107	3.91	94	3.37	81
4.95	119	4.42	106	3.87	93	3.33	80
4.91	118	4.37	105	3.83	92	3.29	79
4.87	117	4.33	104	3.79	91	3.25	78
4.83	116	4.29	103	3.74	90	3.2	77
4.79	115	4.25	102	3.7	89	3.16	76
4.75	114	4.21	101	3.66	88	3.12	75
4.7	113	4.17	100	3.62	87	3.08	74
4.66	112	4.12	99	3.58	86	3.04	73
4.62	111	4.08	98	3.54	85	3	72
4.58	110	4.04	97	3.49	84	Менше3	Недостатньо
4.54	109	4.0	96	3.45	83		
4.5	108	3.96	95	3.41	82		

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент під час диференційованого заліку з виробничої практики становить 80 балів.

Мінімальна кількість балів, яку мусить набрати студент під час диференційованого заліку для зарахування дисципліни «Виробнича практика з клінічної фармації» становить 48 балів.

Розрахунок кількості балів проводиться на підставі отриманих студентом окремих оцінок за 5-бальною (національною) шкалою за виконання затверджених для

диференційованого заліку завдань (тести, типова та ситуаційна задачі, відповіді на 2 теоретичні питання екзаменаційного білету) під час екзаменування, шляхом обчислення середнього арифметичного (СА), округленого до двох знаків після коми. Отримана величина конвертується у бали за багатобальною шкалою таким чином:

$$X = CA \times 80 / 5$$

Для зручності наведено таблицю перерахунку за 80-бальною шкалою:

Перерахунок середньої оцінки за виконання екзаменаційних завдань у багатобальну шкалу

5-бальна шкала	80-бальна шкала	5-бальна шкала	80-бальна шкала	5-бальна шкала	80-бальна шкала
5	80	4.18	67	3.37	54
4.93	79	4.12	66	3.31	53
4.87	78	4.06	65	3.25	52
4.81	77	4.0	64	3.18	51
4.75	76	3.93	63	3.12	50
4.68	75	3.87	62	3.06	49
4.62	74	3.81	61	3.0	48
4.56	73	3.75	60	Менше 3	Недостатньо
4.5	72	3.68	59		
4.43	71	3.62	58		
4.37	70	3.56	57		
4.31	69	3.5	56		
4.25	68	3.43	55		

Таким чином, студент за дисципліну «Виробнича практика з клінічної фармації» отримує кількість балів, що є підсумком кількості балів за поточну діяльність та балів, отриманих за диференційований залік.

Бали з дисципліни конвертуються в 5-бальну шкалу.

Бали з дисципліни	Оцінка ECTS	Оцінка за 5-бальною шкалою
Від 185 до 200 балів	A	5
Від 170 до 184 балів	B	4 (4+)
Від 150 до 169 балів	C	4
Від 135 до 149 балів	D	3 (3+)
Від 121 до 134 балів	E	3
Нижче від 121 балів	Fx	2
Вдвічі менше мінімальної кількості балів, яку повинен набрати студент за поточну діяльність (менше ніж 36)	F	1

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТЕСТУВАННЯ НА ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОМУ ЗАЛІКУ (письмове, комп'ютерне), N=40

Кількість правильних відповідей	Оцінка (за 5-бальною шкалою)
0-9	1
10-19	2
20-29	3
30-35	4
36-40	5

Загальноприйнятим положенням є наступне (є доцільним тільки при кількості студентів, які склали дисципліну, 20 та більше): бали студентів, які навчаються за однією спеціальністю, з урахуванням кількості балів, набраних з дисципліни ранжуються за шкалою ECTS таким чином:

Оцінка ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10% студентів
B	Наступні 25% студентів
C	Наступні 30% студентів
D	Наступні 25% студентів
E	Останні 10% студентів

при цьому ранжування з присвоєнням оцінок «A», «B», «C», «D», «E» проводиться для студентів данного курсу, які навчаються за однією спеціальністю і успішно завершили вивчення дисципліни; студенти, які одержали оцінки FX, F («2») не вносяться до списку студентів, що ранжуються; студенти з оцінкою FX після перескладання автоматично отримують бал „E”; бали з дисципліни незалежно конвертуються як в шкалу ECTS, так і в 5-бальну шкалу; бали шкали ECTS у 5-бальну шкалу не конвертуються і навпаки.

Оцінка FX - незадовільно з можливістю повторного складання; оцінка F - незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни.

15. Методичне забезпечення

- Навчальний контент, в т.ч. алгоритми фармацевтичної опіки, лікування та надання невідкладної допомоги (відповідно до стандартів доказової медицини).
- Критерії оцінювання.
- Алгоритми виконання практичних навичок, медичних маніпуляцій.
- Презентації лекцій (мультимедійні), мікролекцій, окремих розділів практичних занять.
- Навчальні таблиці та схеми, зображення, фото (світлини), копії історій хвороб, листів призначень, рецептів та іншої медичної документації, результати лабораторних та інструментальних методів досліджень.
- Тематичний план та макет щоденника виробничої практики, завдання для самостійної роботи.
- Методичні розробки для викладачів та методичні вказівки для студентів.
- Державний формуляр лікарських засобів України (останні видання).
- Державний реєстр лікарських засобів України.
-
- Інформаційно-довідкові видання щодо застосування ЛЗ, клінічні настанови та рекомендації, протоколи надання медичної допомоги.
- On-line доступ до інтернет-ресурсів, міжнародних баз даних, інформаційних матеріалів.
- Контрольні питання, проблемні питання, кейси тестових завдань (у т.ч. електронний варіант) для поточного і підсумкового оцінювання знань.
- Кейси клінічних типових і ситуаційних завдань, проблемних ситуацій для поточного і підсумкового оцінювання знань; приклади розв'язування типових задач.

16. Рекомендована література

Основна література

1. Клінічна фармація : підруч. / І.А. Зупанець [та ін.] ; за ред. В.П. Черниха, І.А. Зупанця, І.Г. Купновицької. – Харків : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки,

2013. – 912 с.

2. Клінічна фармакологія: Підр. для студ. вищих мед. (фармацевт.) навчальних закладів IV рівня акредитації / За ред. О.Я. Бабака, О.М. Біловола, І.С.Чекмана.-К.: Медицина, 2010.- 760 с.
3. Фармакотерапія з фармакокінетикою : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. І. В. Кіреєва; Нац. фармац. університет. - Харків: Золоті сторінки, 2019. - 383 с. - (До 100-річчя Національного фармацевтичного університету).
4. Фармакотерапія: У 2 кн. — Кн. 1: Підручник для фарм. ВНЗ і фарм. ф-тів мед. (фарм.) закладів. — 3-тє вид., перероб. і доп. Затверджено МОН / Самура Б.А., Свінціцький А.С., Колесник Ю.М. та ін.—К., 2012.— 952 с.
5. Фармакотерапія: У 2 кн.— Кн. 2: Підручник для фарм. ВНЗ і фарм. ф-тів мед. (фарм.) закладів. — 3-тє вид., перероб. і доп. Затверджено МОН / Самура Б.А., Свінціцький А.С., Москаленко В.Ф. та ін. —К., 2012.—792с.
6. Фармакотерапія: підручник для студентів фарм. факультетів / Під ред. О.В. Крайдашенка, І.Г. Купновицької, І.М. Кліща, В.Г. Лизогуба.– Вінниця: Нова Книга, 2010.– 644с.
7. Сучасні класифікації та стандарти лікування захворювань внутрішніх органів. Невідкладні стани в терапії / за ред. Ю.М.Мостового.- 21-е вид., доп. і перероб., Київ: Центр ДЗК, 2016.- 688 с. та наступні видання.
8. Симптоми та синдроми в практичній фармації. Принципи терапії : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / І. А. Зупанець [та ін.] ; за ред. І. А. Зупанця, В. П. Черних ; Нац. фармац. ун-т МОЗ України. - Харків : Золоті сторінки, 2018. - 115 с.
9. Довідники серії «Бібліотека «Здоров'я України»» для лікарів різних спеціальностей. – К.: ООО «Доктор-Медиа». – 2012 та наступні роки (в т.ч. електронні версії).
10. Фармакотерапія: підруч. для студ. фармац. ф-тів / [Крайдашенко О. В. та ін.; за заг. ред. О. В. Крайдашенка та ін.]. - Вид. 2-ге. - Вінниця : Нова Книга, 2013. - 643, [8] с.
11. Клінічна фармакологія: навч. посіб. / Є. І. Шоріков, Г. І. Шумко, О. С. Хухліна [та ін.]. - Вінниця: Нова кн., 2019. - 510 с.
12. Компендиум 2018 –лекарственные препараты / под ред. В.Н. Коваленко. –Київ: Морион, 2018. –2560 с. та наступні видання (в т.ч. версія Compendium on-line). Наказ МОЗ України №1081 від 16.12.2010 р. «Про затвердження Переліку лікарських засобів, дозволених для застосування в Україні, які відпускаються без рецептів з аптек та їх структурних підрозділів».
13. Основи клінічної медицини: симптоми та синдроми в практичній фармації : навч. посіб. / І.А. Зупанець, С.Б. Попов, Ю.С. Рудик та ін. ; за ред. В.П. Черних, І.А. Зупанця. – Х. : Золоті сторінки, 2010. – 92 с.
14. ОТС™: ответственное самолечение / Под ред. И.А. Зупанца, И.С. Чекмана. — 6-е изд., перераб. и доп. — Киев : Фармацевт Практик, 2010. — 208 с.
15. Основи внутрішньої медицини : підруч. для студ. вищ. мед. навч. закладів. Т.1 / В.Г. Передерій, С.М. Ткач. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 640 с.
16. Основи внутрішньої медицини [Текст] : підруч. для студ. вищ. мед. навч. закладів. Т. 2 / В.Г. Передерій, С.М. Ткач. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 784 с.
17. Опека пациента в практике врача и провизора. Руководство по применению лекарственных средств: пособие / под ред. И.А. Зупанца, В.П. Черных. – К.: Украинский медицинский вестник, 2011. – 480 с.
18. Про затвердження Переліку лікарських засобів, дозволених для застосування в Україні, які відпускаються без рецептів з аптек та їх структурних підрозділів: наказ МОЗ України від 18.04.2019 р. № 876 //Офіційний вісник України. – 2019. - № 46. – С.19.
19. Протоколи провізора (фармацевта) / розроб. В.П. Черних [та ін.]; за ред.. В.П. Черних, І.А. Зупанця, О.М. Ліщишиної. – Харків: Золоті сторінки, 2014. – 232 с.

20. Фармацевтична опіка: практ. посіб. / за ред. І.А. Зупанця, В.П. Черниха. – Київ: Фармацевт Практик, 2018.- 224 с.
21. Rx-index® - довідник еквівалентності лікарських засобів: спеціалізоване медичне видання для фахівців / за ред. І.А. Зупанця, В.П. Черниха. – 3-є вид., допов. та перероб. - Київ: Фармацевт Практик, 2019.- 832 с.

Додаткова література

1. Актуальні питання алергології в практиці сімейного лікаря: навчальний посібник для лікарів-інтернів, лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти/ ред.: Ю.В.Вороненко, О.Г.Шекера, Л.В.Кузнецова. - Київ: Видавець Заславський О.Ю., 2016.- 322 с.
2. Актуальні питання акушерства у практиці сімейного лікаря : навчальний посібник для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти / Ю. В. Вороненко [та ін.]; за ред. Ю.В. Вороненка та ін. ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П.Л. Шупика, Ін-т сімейн. медицини. - Київ : Заславський О.Ю., 2016. - 346 с. : іл., табл. - (Сімейна медицина). - Бібліогр.: с. 323-333.
3. Актуальні питання внутрішніх хвороб у практиці сімейного лікаря : навчальний посібник для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти / Ю. В. Вороненко [та ін.]; за ред. Ю. В. Вороненка, О.Г. Шекери, Л.В. Хіміон ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П. Л. Шупика . - Київ : Заславський А.Ю, 2018. - 600 с. : табл., іл. - (Сімейна медицина). - Бібліогр.: с. 592-600.
4. Актуальні питання геронтології і геріатрії у практиці сімейного лікаря: навчальний посібник для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти / за ред. Ю.В. Вороненка, О.Г. Шекери, Л.А. Стаднюка.- Київ: Видавець Заславський О. Ю., 2015. -530 с.
5. Актуальні питання нервових хвороб у практиці сімейного лікаря: навчальний посібник для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти / за ред. Ю.В. Вороненка, О.Г.Шекери, Н.К. Свиридової. - Київ: Видавець Заславський О.Ю., 2015.-240 с.
6. Актуальні питання нефрології в практиці сімейного лікаря: навчальний посібник для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти / за ред. Ю.В. Вороненка, О.Г. Шекери, Д.Д. Іванова. - Київ: Видавець Заславський О.Ю., 2015.-328с.
7. Актуальні питання педіатрії у практиці сімейного лікаря: навчальний посібник для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти / за ред. Ю.В. Вороненка, О.Г. Шекери, В.В. Бережного.- Київ: Видавець Заславський О. Ю., 2015. – 342 с.
8. Актуальні питання психіатрії у практиці сімейного лікаря: навчальний посібник для лікарів-інтернів і лікарів- слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти / Ю. В. Вороненко [та ін.] ; за ред.: Ю. В. Вороненко, О. Г. Шекери, В. Д. Мішиєва ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П.Л. Шупика, Ін-т сімейн. медицини. - Київ : Заславський О.Ю., 2018. - 142 с. : іл. - (Сімейна медицина). - Бібліогр.: в кінці розд.
9. Актуальні питання фтизіатрії у практиці сімейного лікаря: навчальний посібник / ред.: Ю.В.Вороненко, О.Г.Шекера, Ю.І.Фещенко.-Київ: Видавець Заславський О.Ю., 2016. – 166 с.
10. Акушерство і гінекологія: у 2 книгах. — Книга 1. Акушерство: підручник (ВНЗ III—IV р. а.) / В.І. Грищенко, М.О. Щербина, Б.М. Венцківський та ін.; за ред. В.І. Грищенко, М.О. Щербини. — 3-є вид., випр.. К: ВСВ «Медицина», 2017. – 424 с.
11. Акушерство и гинекология: в 2 книгах. — Книга 2. Гинекология: учебник (ВУЗ III—IV ур. а.) / В.И. Грищенко, Н.А. Щербина, Б.М. Венцковский и др.; под ред. В.И. Грищенко, Н.А. Щербини. - 2-е изд., испр. - К: ВСИ «Медицина», 2012. – 416 с.
12. Баран С.В. Невідкладні стани у внутрішній медицині /С.В. Баран. - 3-є вид., випр.-

Київ: Медицина, 2015.-136 с.

13. Безопасное обезболивание в стоматологии : [учебное пособие для студентов стоматологических факультетов и слушателей факультетов последипломного образования медицинских вузов, врачей-стоматологов ...] / С. А. Рабинович [и др.] ; Моск. гос. мед.-стоматол. ун-т им. А.И. Евдокимова. - Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2018. - 154 с.
14. Бойко Т.І. Клінічні лабораторні дослідження: підручник для студентів вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів /Т.І. Бойко. - 2-ге вид., перероб. і доп.- Київ: ВСВ Медицина, 2015. – 351 с.
15. Боль в суставах : руководство / К. В. Котенко [и др.]. - Москва : ГЭОТАР-Медиа, 2018. - 550 с. : табл., ил. - (Библиотека врача-специалиста. Неврология. Ревматология. Травматология. Физиотерапия).
16. Бронхиальная астма. Современный взгляд на проблему / Н. М. Ненашева. - Москва : ГЭОТАР-Медиа, 2018. - 303 с. : табл., ил. - (Библиотека врача-специалиста. Аллергология-иммунология. Пульмонология. Терапия).
17. Бронхіальна астма у дітей : навчальний посібник / В. Г. Майданник [та ін.]; за ред. В. Г. Майданника, О. І. Сміяна ; Сум. держ. ун-т. - Суми : Сум. держ. ун-т, 2017. - 243 с.
18. Вегетативні дисфункції у дітей. Пароксизмальна вегетативна недостатність / В. Г. Майданник [та ін.]. - Київ : Логос , 2017. - 300 с.
19. Внутренняя медицина с клинической фармакологией: болезни крови: учеб. пособие / Харьк. нац. ун-т им. В. Н. Каразина ; сост.Ф. М. Абдуева [и др.]; под ред. Н. И. Яблучанского,В. Н. Савченко. -Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2016. –198 с.
20. Внутренняя медицина с клинической фармакологией: болезни легких: учеб. пособие / Харьк. нац. ун-т им. В. Н. Каразина ; сост. О. Ю. Бычкова [и др.] ; под. ред. Н. И. Яблучанского,В. Н. Савченко. -Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2016. -193с.
21. Внутренняя медицина с клинической фармакологией: эндокринные болезни : учеб. пособие / сост.О. Ю. Бычкова [и др.]; под. ред Н. И. Яблучанского,В. Н. Савченко ; Харьк. нац. ун-т им. В. Н. Каразина. -Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2016. -249с.
22. Внутрішні хвороби: у 2 частинах. Частина 1. Розділи 1—8: національнийспідручник / Л.В. Глушко, С.В. Федоров, І.М. Скрипник та ін. – К.: ВСВ «Медицина», 2019. – 680 с.
23. Внутрішні хвороби: у 2 частинах. Частина 2. Розділи 9—24: національний підручник / Л.В. Глушко, С.В. Федоров, І.М. Скрипник та ін. – К.: ВСВ «Медицина», 2019. – 584 с.
24. Врожденные пороки сердца у взрослых. Синдром Эйзенменгера / Л. Ф. Коноплева. - Київ : Книга плюс, 2016. - 160 с. : табл., ил. - Бібліогр.: с. 149-160.
25. Грип, гострі респіраторні захворювання та їх ускладнення: навч.посіб. для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закл. (ф-тів) післядипломної освіти МОЗ України / В.Л. Савицький, В.І. Трихліб, Г.В. Осьодло [таін.].– Київ: СПД Чалчинська Н.В., 2016.–206с. – (Бібліотека військового лікаря).
26. Грип сезонний і пандемічний : [методичні рекомендації для лікарів загальної практики/ сімейної медицини, фахівців профілактичної медицини, інтернів, студентів старших курсів вищих медичних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації] / В. П. Малий . - Киев : Тип. ТОВ OLFA, 2017. - 63 с.
27. Дашук,А.М. Венерические болезни (Инфекционные болезни, передающиеся половым путем) /А.М. Дашук. - Харьков: С.А.М., 2016. – 271 с.
28. Дашук А. М. ВИЧ/СПИД инфекция: монография / А. М. Дашук, Л. И. Черникова. - Харьков: С.А.М., 2015. - 245 с.
29. Денисюк В.І., Денисюк О.В. Доказова внутрішня медицина: Підручник для студентів вищих мед. навч. закладів III–IV рівнів акред. – Вінниця: ДПДКФ, 2011. – 928 с.
30. Дитяча імунологія: підручник (ВНЗ IV р. а.) / Л.І. Чернишова, А.П. Волоха, Л.В.

- Костюченко та ін.; за ред. Л.І. Чернишової, А.П. Волохи. – К.: ВСВ «Медицина», 2013. – 720 с.
31. Діагностика та лікування ревматичних захворювань : навчальний посібник / А. С. Свінціцький. - Київ : Медкнига, 2017. - 371 с. : табл., іл. - (Бібліотечка практикуючого лікаря). - Бібліогр.: с. 354-367.
32. Електронний посібник до вивчення курсу«Клінічна фармакологія та лабораторний супровід для фармакотерапії» / П.М. Полушкін –Д.: ДНУ, 2014. –264с.
33. Ермоленко Т.И. Гомеопатия: учебное пособие /Т.И. Ермоленко, Л.Т. Киричек, С.Я. Ананько.- Харьков: ХНМУ, 2015. – 180 с.
34. Загальна хірургія: підручник (ВНЗ IV р. а.) / С.Д. Хіміч, М.Д. Желіба, І.Д. Герич та ін.; за ред. С.Д. Хіміча, М.Д. Желіби. — 3-є вид., переробл. і допов. – К.: ВСВ «Медицина», 2018. – 608 с.
35. Застосування інноваційних технологій в хірургічному лікуванні гнійно-некротичних ран м'яких тканин / О. М. Петренко [та ін.]. - Київ : LAT and K, 2018. - 254 с.
36. Захворювання периферичної нервової системи : підручник для практикуючих лікарів, для студентів медичних вузів: у 3 т. / І. Л. Довгий; за ред. Н.К. Свиридової. - Київ : Білоцерк. книжк. ф-ка, 2016. Т. 2. - 2016. - 523 с.
37. Збірник клінічних рекомендацій : Дитячий лікар / Вид. дім "Здоров'я України. Мед. вид.". - Київ : Прінтінг Індастрі, 2017. - 96 с. : табл., іл. - (Здоров'я нації - добробут держави).
38. Зозуляк В.І. Фтизіатрія: Навч.посібник. –Івано-Франківськ, 2006.– 100 с.
39. Інсульт : інформація для всіх, кого це стосується / авт.-уклад.: Гуляєв Д. В. [та ін.], ред. М.Є. Поліщук ; Укр. асоц. боротьби з інсультом [та ін.]. - 5-те вид., переробл. та допов. - Київ : Гуляєв Д.В., 2017. - 66 с.
40. Іванов Д.Д. Нефрологія в практиці сімейного лікаря: навчально-методичний посібник / Д.Д.Іванов, О.М.Корж. - 3-тє вид., перероб.і доп.-Донецьк: Видавець Заславський О.Ю., 2014. – 463 с.
41. Ілько А.А. Анестезіологія, інтенсивна терапія і реанімаціологія: навчальний посібник / А.А. Ілько. - Київ: ВСВ Медицина, 2014. – 263 с.
42. Імунопрофілактика інфекційних хвороб: навчально-методичний посібник / Л.І. Чернишова, Ф.І. Лапій, А.П. Волоха та ін. — 2-е видання. – К.: ВСВ «Медицина», 2019. – 320 с.
43. Інтенсивна терапія гострих отруєнь: Навч. посібник / А.В. Говенко, Р.М. Кішко, Т.М. Левченко, Г.П. Хитрий; за ред. проф. В.І. Зубкова. –К.: ЗАТ «Віпол», 2010. –188 с.
44. Інфекційні хвороби: підручник / В.М. Козько, Г.О. Соломенник, К.В. Юрко та ін.- К.:ВСВ «Медицина», 2019. – 312 с.
45. Інфекційні хвороби в дітей: національний підручник /ред.: С.О. Крамарьов, О.Б. Надрага.-Київ: ВСВ Медицина, 2016. – 392 с.
46. Інфекційні хвороби у дітей: підручник для лікарів-інтернів, слухачів післядипломної медичної освіти, дитячих інфекціоністів, педіатрів, а також студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації / Л.І. Чернишова та ін. ; за ред. Л.І. Чернишової. - Київ : Медицина, 2016. - 1015 с.
47. Инфузионная терапия при критических состояниях / Под ред. В.В.Суслова. –К.: Логос, 2010. –274 с.
48. Кайдашев, И.П. Гиперчувствительность к лекарственным препаратам: рук. для врачей / И. П. Кайдашев.- Киев : Медкнига, 2016. -287 с.
49. Кардіоваскулярний ризик та ревматологічні захворювання (кардіоревматологічний синдром) / О. В. Курята, О. Ю. Сіренко ; Дніпропетр. мед. акад. МОЗ України. - Дніпро : Герда, 2017. - 87 с.
50. Катеренчук І.П. Клінічне тлумачення й діагностичне значення лабораторних показників у загально лікарській практиці: навчальний посібник /І.П. Катеренчук. - Київ:

Медкнига, 2015. – 223 с.

51. КатцунгБ.Г. Базисная и клиническая фармакология: В 2т. Том1. Пер.с англ. –2-е изд. перераб. и доп. –М.: СПб.: Издательство Бином, Издательство «Диалект», 2007. – 648 с.; Том 2. – М.: СПб.: Издательство Бином, Издательство «Диалект», 2008. – 672 с.
52. Кіцера О. Клінічна оториноларингологія. - Львів, 2006. – 531с.
53. Клиническая иммунология и аллергология с возрастными особенностями: учебник (ВУЗ IV ур. а.) / В.Е. Казмирчук, Л.В. Ковальчук, Д.В. Мальцев. — 2-е изд., перераб. и доп. – К.: ВСИ «Медицина», 2012. – 520 с.
54. Клиническая фармакология и фармакотерапия: Учебник, 3-е издание / Под ред. В.Г. Кукеса, А.К. Стародубцева. - М.: ГЭОТАР-Медиа, 2012. – 832 с.
55. Клінічна фармакологія та фармакотерапія в стоматології: Навч. посіб. для мед. унів., інст., акад. Рекомендовано Вченою радою НМАПО імені П.Л.Шупика /Мазур І.П., Хайтович М.В., ГолопихоЛ.І. —К., 2018. — 376 с.
56. Клінічна фармакологія та фармакотерапія в стоматології: навчальний посібник / І.П. Мазур, М.В. Хайтович, Л.І. Голопихо. — 2-е видання. –К.: ВСВ «Медицина», 2019. – 376 с.
57. Клінічна фармакологія невідкладних станів у практиці стоматолога: навчальний посібник (IV р. а.) / О.М. Біловол, Л.Р. Боброннікова, І.І. Вакалюк та ін.; за ред. О.М. Біловола. – К.: ВСВ «Медицина», 2018. – 296 с.
58. Клінічна фармакологія: Посібник для практ. занять /Самура Б.Б., Крайдащенко О.В., Галаєва Я.Ю., Нальотов С.В., Грінь А.К. та ін.: Донецький НМУ.–Донецьк: Вебер, 2009. – 181 с.
59. Клінічна фармакологія та фармакотерапія в ревматології: посіб. для студ.ВМЗ, лікарів, провізорів / М. П. Красько [та ін.] ; Запоріж. держ. мед. ун-т. -2-ге вид., доопрац. та допов. -Запоріжжя : ЗДМУ, 2016. -319 с.
60. Клиническая фармакология в кардиологии: учебное пособие /под ред. А.А. Опарина; ХМАПО. – Х.: Факт, 2013.– 107 с.
61. Лекарственная токсикология: учебник-справочник /ред.: С.М. Дроговоз, В.Д. Лукьянчук, Б.С. Шейман.-Харьков: Титул, 2015.- 592 с.
62. Мавродий В.М. Справочник по неотложной и интенсивной терапии: программы успешной практики для грамотных врачей / В.М. Мавродий. - 5-е изд., перераб. и доп.- Киев: Издатель Заславский А.Ю., 2016.- 270 с.
63. Медицина невідкладних станів: Екстрена (швидка) медична допомога: підручник (ВНЗ IV р. а.) / І.С. Зозуля, В.І. Боброва, Г.Г. Роцін та ін.; за ред. І.С. Зозулі. — 3-є вид., перероб. і допов.. – К.: ВСВ «Медицина», 2017. - 960 с.
64. Методичні вказівки до практичних занять для студентів 4-го курсу з дисципліни «Внутрішня медицина» Модуль 1: Основи внутрішньої медицини (гастроентерологія, пульмонологія, гематологія) /Укладачі: О.В. Орловський, Л.Н. Приступа, В.Ф. Орловський, В.В. Лаба, В. Г. Псарьова, Н. В. Деміхова, Н.М. Кириченко, Ю.О. Атаман, О.С. Погорелова. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. - 67с.
65. Надання екстреної медичної допомоги хворим з гострим коронарним синдромом на догоспітальному етапі : навчальний посібник / Б. М. Голдовський [та ін.] ; Запоріж. мед. акад. післядиплом. освіти МОЗ України, Каф. медицини невідклад. станів. - Запоріжжя : "ВБ "Керамист", 2018. - 147 с.
66. Настанова з кардіології / За ред. В.М. Коваленка. — К.: МОРІОН, 2009. — 1368 с.
67. Неблагоприятные побочные эффекты лекарственных средств / А.Б. Зборовский, И.Н. Тюренков, Ю.Б. Белоусов. –М.: ООО «Медицинское информационное агентство», 2008. –656 с.
68. Невідкладна інфектологія: навчальний посібник (ВНЗ III—IV р. а.) / В.М. Козько, А.В. Бондаренко, Г.О. Соломенник та ін.; за ред. В.М. Козька. — 2-е вид. – К.: ВСВ «Медицина», 2018. - 120 с.
69. Невідкладні стани в педіатричній практиці /Ю.В. Марушко [та ін.].-Київ:

Медицина, 2016. – 401 с.

70. Неврологія: учебник (ВУЗ IV ур. а.) / И.А. Григорова, Л.И. Соколова, Р.Д. Герасимчук и др.; под ред. И.А. Григоровой, Л.И. Соколовой. – К.: ВСИ «Медицина», 2016. – 680 с.
71. Неврологія з нейростоматологією: навчальний посібник (ВНЗ III—IV р. а.) / Л.І. Соколова, О.А. Мяловицька, Т.І. Ілляш та ін.; за ред. Л.І. Соколової, Т.І. Ілляш. – К.: ВСВ «Медицина», 2018. – 128 с.
72. Нейрохірургія: навчальний посібник / В.О. П'ятикоп, І.О. Кутовий, А.В. Козаченко та ін. –К.: ВСВ «Медицина», 2019. – 152 с.
73. Новітні досягнення в аритмології для лікарів за спеціальностями "кардіологія", "внутрішні хвороби", "неврологія", "загальна практика - сімейна медицина" : збірник лекцій / авт.-уклад.: О. С. Сичов [та ін.]; за ред. О. С. Сичова ; Ін-т кардіології ім. М. Д. Стражеска НАМН України [та ін.]. - Київ : Четверта хвиля, 2018. - 223 с.
74. Окорочков А.Н. Руководство по лечению внутренних болезней: Том 1. Лечение болезней органов дыхания.- 3-е изд., перераб. и доп.-М.: Медицинская литература, 2008. – 384с.
75. Окорочков А.Н. Руководство по лечению внутренних болезней: Том 2. Лечение болезней органов пищеварения. Лечение болезней пищевода, желудка, кишечника. -3-е изд., перераб. и доп.- М.: Медицинская литература, 2009.– 416 с.
76. Окорочков А.Н. Руководство по лечению внутренних болезней: Том 3. Лечение болезней печени, желчных путей, поджелудочной железы. - 3-е изд., перераб. и доп.-М.: Медицинская литература, 2010.– 336 с.
77. Окорочков А.Н. Руководство по лечению внутренних болезней: Том 4. Лечение ревматических болезней. - 3-е изд., перераб. и доп.-М.: Медицинская литература, 2013. – 636 с.
78. Основи клінічної медицини: симптоми та синдроми в практичній фармації: навч. посіб. / І.А. Зупанець, С.Б. Попов, Ю.С. Рудик та ін.; за ред. В.П. Черних, І.А. Зупанця. – Х.: Золоті сторінки, 2010. – 92 с.
79. Основы клинической фармакологии и рациональной фармакотерапии /под ред. Ю.Б. Белоусова, М.В. Леоновой – М.: Бионика, 2002. – 368 с.
80. Основи перинатальної медицини: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів - медичних університетів, інститутів й академій / М. О. Щербина, О. О. Кузьміна. - Київ : Медицина , 2017. - 151 с.
81. Офтальмологія: учебник (ВУЗ IV ур. а.) / Г.Д. Жабоедов, Р.Л. Скрипник, Т.В. Баран и др.; под ред. Г.Д. Жабоедова, Р.Л. Скрипник. – К.: ВСИ «Медицина», 2011. – 448 с.
82. Офтальмологія: підручник для студентів медичних коледжів, училищ та інститутів медсестринства за спеціальністю "Медсестринство" / Г. Д. Жабоедов [та ін.] ; за ред.: Г. Д. Жабоедова, Р. Л. Скрипник. - Київ : Медицина, 2018. - 294 с.
83. Офтальмологія: практикум: навчальний посібник (ВНЗ IV р. а.) / Г.Д. Жабоедов, В.В. Кіреєв. – К.: ВСВ «Медицина», 2012. – 280 с.
84. Паліативна та хоспісна допомога хворим на туберкульоз: навчальний посібник (ВНЗ IV р. а.) / Ю.І. Фещенко, В.М. Князевич, О.М. Разнатовська, Н.А. Гріцова. – К.: ВСВ «Медицина», 2017. – 128 с.
85. Педіатрія: національний підручник / ред.: Т.О. Крючко, О.Є. Абатуров. -2-ге вид., випр. - Київ: ВСВ Медицина, 2016. – 206 с.
86. Педіатрія: підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації / О. В. Тяжка [та ін.]; за ред. О. В. Тяжкої; Нац. мед. ун-т ім. О. О. Богомольця МОЗ України. - 5-те вид., випр. та допов., оновлеє. - Вінниця : Нова кн., 2018. - 1150 с.
87. Передерій В.Г., Ткач С.М. Основи внутрішньої медицини. У 2-х томах.–Вінниця: Нова книга, 2009. – Т 1. – 640с.; Т 2.– 784 с.

88. Персоніфікований підхід до лікування хвороб органів кровообігу на основі доказової медицини : збірник лекцій Української кардіологічної школи імені академіка М.Д. Стражеска / Асоц. кардіологів України, Ін-т кардіології ім. М.Д. Стражеска НАМН України ; за ред. В. М. Коваленко. - Київ: Четверта хвиля, 2017. - 128 с.
89. Перша медична (екстрена) допомога з елементами тактичної медицини на догоспітальному етапі в умовах надзвичайних ситуацій /ред.В.С.Тарасюк. - Київ: Медицина, 2015. – 367 с.
90. Петров В.И. Клиническая фармакология и фармакотерапия в реальной врачебной практике: мастер-класс: учебник.- М.: ГЭОТАР-Медиа, 2011. – 872 с.
91. Побочное действие лекарств: учебник-справочник / С.М. Дрогвоз, А.П. Гудзенко, Я.А. Бутко, В.В. Дрогвоз. –Харьков: «СИМ», 2010. –480 с.
92. Порушення серцевого ритму та провідності: навчальний посібник для самопідготовки до клінічного практичного заняття з внутрішньої медицини для студентів V, VI курсів медичного факультету / М. В. Рішко [та ін.]; Ужгор. нац. ун-т, Закарпат. обл. т-во терапевтів та кардіологів. - Ужгород : Ліра, 2017. - 236 с.
93. Практикум із внутрішньої медицини: Терапія: навчальний посібник/ ред. О.С. Стасишин. - Київ: ВСВ Медицина, 2015. – 255 с.
94. Практическая кардиоанестезиология = A Practical Approach to Cardiac Anesthesia / ред.: Ф. А. Хенсли [и др.] ; пер. с англ.: Е. А. Хоменко [и др.] ; науч. ред.: Ю. А. Шнейдер [и др.]. - 5-е изд. - Москва : МИА, 2017. - 1083 с.
95. Практичні навички в роботі лікаря загальної практики-сімейної медицини при наданні невідкладної допомоги: навчальний посібник [для лікарів-інтернів, слухачів курсів удосконалення післядипломної освіти, лікарів усіх спеціальностей] / Запоріж. мед. акад. післядиплом. освіти МОЗ України, Каф. медицини невідклад. станів ; склали: Б. М. Голдовський [та ін.]. - Запоріжжя : ЗМАПО МОЗ України, 2017. - 143 с.
96. Пропедевтика внутрішніх хвороб /Ю.І. Децик, Є.М. Нейко, Л.А. Пиріг та ін.; за ред. Ю.І. Децика. – К.: Здоров'я, 2000.– 504 с.
97. Пропедевтична педіатрія: підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації / В. Г. Майданник [та ін.]. - 2-ге вид., випр. та допов. - Вінниця : Нова кн., 2018. - 871 с.
98. Професійні хвороби: підручник (ВНЗ IV р. а.) / В.А. Капустник, І.Ф. Костюк, Г.О. Бондаренко та ін.; за ред. В.А. Капустника, І.Ф. Костюк. — 5-е вид., випр. - К.: ВСВ «Медицина», 2017. - 536 с.
99. Психіатрія. Еталони практичних навичок: навчальний посібник / В. Д. Мішиєв, В. Ю. Омелянович, Є. Г. Гриневич ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П.Л. Шупика. - Київ : Медінформ, 2018. - 173 с.
100. Психіатрія та наркологія в загальній медичній практиці: навчальний посібник / Г.М. Кожина, Н.О. Марута, Л.М. Юр'єва та ін. – К.: ВСВ «Медицина», 2019. – 344 с.
101. Рациональная антимикробная фармакотерапия: Рук. для практикующих врачей /В.П. Яковлев, С.В. Яковлев и др.; Под общ. ред. В.П. Яковлева, С.В. Яковлева. –М.: Литтерра, 2003. – 1008 с.
102. Рациональная фармакотерапия. Справочник терапевта: рук. для практикующих врачей: Л.И.Дворецкий, П.Р. Абакарова, Н.С. Алексеева и др.–М.: Литтерра, 2010. – 976 с.
103. Рациональна фармакотерапія хронічних захворювань печінки: довід. для практик. лікарів / ред. М. Б. Щербиніна. -Київ: ТОВ "Бібліотека "Здоров'я України", 2015. - 442 с.
104. Розробка локального протоколу паліативної медичної допомоги при лікуванні хронічного больового синдрому : (методичні рекомендації) / Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П.Л. Шупика [та ін.] ; уклад.: Л.Ф. Матюха [та ін.]. - Київ: Наша родина плюс, 2016. - 38 с.
105. Руководство по скорой медицинской помощи /Под ред. С.Ф. Багненко, А.Л. Вёрткина, А.Г. Мирошниченко, М.Ш. Хубутии.- М.: ГЭОТАР-Медиа, 2012. – 816 с.

106. Семейная медицина: в 3 книгах. — Книга 1. Общие вопросы семейной медицины: учебник (ВУЗ IV ур. а.) / О.Н. Гирина, Л.М. Пасиешвили, Г.С. Попик и др.; под ред. О.Н. Гириной, Л.М. Пасиешвили, Г.С. Попик. — К.: ВСИ «Медицина», 2015. — 672 с.
107. Семейная медицина: в 3 книгах. — Книга 2. Симптомы и синдромы в клинике внутренних болезней: учебник (ВУЗ IV ур. а.) / Л.С. Бабинец, О.Н. Барна, С.В. Билецкий и др.; под ред. О.Н. Гириной, Л.М. Пасиешвили. — К.: ВСИ «Медицина», 2016. - 488 с.
108. Серцево-судинні захворювання. Класифікація, стандарти діагностики та лікування / Всеукр. асоц. кардіологів ; За ред. В. М. Коваленка [та ін.]. - 3-те вид., переробл. і допов. - Київ : Моріон, 2018. - 223 с.
109. Симптомы і синдроми у хірургії: навчальний посібник /ред.: І.Д. Герич, С.Д. Хіміч. -Київ: ВСВ Медицина, 2016. — 304 с.
110. Синдром зригувань і блювання в дітей : навчально-практичний посібник / В. В. Бережний [та ін.]; ред.: В. В. Бережний, В. Ф. Рибальченко. - Хмельницький : Сторожук О.В., 2017. - 270 с.
111. Синдром подразненого кишечника: причини розвитку, діагностика, лікування : навчальний посібник / Ю. М. Степанов, І. Я. Будзак ; Укр. центр наук.-мед. інформації та патент.-ліценз. роботи. - Київ : Заславський О.Ю., 2017. - 113 с.
112. Сімейна медицина: у 3 книгах. — Книга 3. Спеціальна частина. Поліпрофільність загальної лікарської практики: підручник (ВНЗ IV р. а.) / Л.С. Бабінець, П.А. Бездітко, С.А. Бондар та ін.; за ред. О.М. Гиріної, Л.М. Пасієшвілі. — К.: ВСВ «Медицина», 2017. — 680 с.
113. Сімейна медицина: у 3 кн. Кн. 2: Симптоми і синдроми у клініці внутрішніх хвороб: підручник /за ред. О.М. Гиріної, Л.М. Пасієшвілі. - Київ: ВСВ Медицина, 2016. — 456 с.
114. Современные методы исследования сердца, сосудов и органов дыхания : учебное пособие для студентов высших медицинских учреждений, врачей-интернов, семейных врачей / Т. С. Оспанова [и др.]; под ред. Т. С. Оспановой ; Харьк. нац. мед. ун-т, Харьк. мед. акад. последиплом. образования. - Харьков : Бровин А.В., 2017. - 163 с.
115. Справочник врача семейной медицины. Стандарты диагностики и лечения инфекционных и паразитарных заболеваний / сост. И.Б. Ершов.- Киев: Издатель Заславский А.Ю., 2015. — 440 с.
116. Степаненко В.І. Дерматологія і венерологія / В.І. Степаненко, А.І. Чоботарь, С.О. Бондарь. - Київ: Медицина, 2015. — 336 с.
117. Стоматологія: у 2 книгах. — Книга 1: підручник (ВНЗ III—IV р. а.) / М.М. Рожко, З.Б. Попович, В.Д. Куроєдова та ін.; за ред. М.М. Рожка. — К.: ВСВ «Медицина», 2012. — 872 с.
118. Стоматологія: у 2 книгах. — Книга 2: підручник (ВНЗ III—IV р. а.) / М.М. Рожко, І.І. Кириленко, О.Г. Денисенко та ін.; за ред. М.М. Рожка. — 2-е вид. - К.: ВСВ «Медицина», 2018. — 992 с.
119. Теоретичні основи клініко-економічного аналізу в медицині та фармації: навчальний посібник. - Київ: МП Леся, 2015. — 115 с.
120. Терапевтична стоматологія : у чотирьох томах : підручник для студентів стоматологічних факультетів вищих навчальних закладів - медичних університетів, інститутів й академій / М. Ф. Данилевський [та ін.] ; ред. А. В. Борисенко. - 2-е вид., переробл. і допов. - Київ : Медицина, 2018 - . Т. 3 : Захворювання пародонта. - 2018. - 623 с.
121. Тодоріко Л.Д. Основні синдроми й методи обстеження в пульмонології та фтизіатрії: навчальний посібник /Л.Д. Тодоріко, А.В. Бойко. - Київ: Медкнига, 2013.- 432 с.
122. Тропічні хвороби: навчальний посібник / В.М. Козько, Г.О. Соломенник, К.В. Юрко. — К.: ВСВ «Медицина», 2019. - 384 с.

123. Фармакогнозія. Гомеопатія. Фітотерапія: навчальний посібник / ред. О.П. Шматенко. - Київ: МП Леся, 2016. – 550 с.
124. Фармакотерапія захворювань слизової оболонки порожнини рота і тканин парадонта : навчальний посібник для студентів вищих медичних навчальних закладів / А. В. Борисенко [та ін.] ; за ред. А. В. Борисенка. - Київ : Медицина, 2018. - 503 с.
125. Фенотипи пневмоній: сучасний погляд на особливості етіології, діагностики та лікування хворих на негоспітальну пневмонію за наявності факторів ризику : навчальний посібник / Т. О. Перцева [та ін.]; Дніпропетр. мед. акад. МОЗ України. - Дніпро : Герда, 2017. - 103 с.
126. Фтизиатрія: учебник /ред. В.И. Петренко.- Киев: ВСИ Медицина, 2016. – 439 с.
127. Функциональные методы диагностики в практике семейного врача: учебное пособие. - Киев: ВСИ Медицина, 2016. – 175 с.: ил.
128. Хирургические болезни: учебник (ВУЗ III—IV ур. а.) / Я.С. Березницький, А.А. Вильцанюк, Н.Д. Желиба и др.; под ред. П.Д. Фомина, Я.С. Березницького. – К.: ВСИ «Медицина», 2017. - 432 с.
129. Хирургия детского возраста: базовый учебник /ред.: В.И. Сушко, Д.Ю. Кривченя.- Київ: Медицина, 2015. – 568 с.
130. Хірургічні хвороби: підручник /за ред. П.Д. Фомина, Я.С.Березницького. -Київ: ВСВ Медицина, 2016. – 408 с.
131. Хірургія: підручник у двох томах / Р. О. Сабадишин [та ін.]. - Вінниця : Нова книга, 2018 - Т.1 : Загальна хірургія з основними видами хірургічної патології. Лікування хворого в хірургічному стаціонарі. - 2018. - 782 с.
132. Хронічний панкреатит: клінічно-патогенетичні особливості поєднання з захворюваннями внутрішніх органів та методи медикаментозної корекції / Т. М. Христич [та ін.] ; Буков. держ. мед. ун-т. - Тернопіль : Яворський С.Н., 2017. - 246 с.
133. Шматенко О.П. Психологія і деонтологія у фармації: навчальний посібник / О.П. Шматенко, Н.В. Гончаренко, І.Ф. Гончаренко; ред. О.П. Шматенко.-Київ: МП Леся, 2015. – 132 с.
134. Эндокринология: учебник / под ред. П.Н. Боднара.-2-еизд., перераб. и доп.- Винница: Нова книга, 2016. - 488с.
135. Яковлева, О. О.Клінічна фармакологія лікарських засобів для лікування захворювань органів травлення: навч.-метод. посіб. / О. О. Яковлева, К. В. Півторак, І. В. Феджага. -Вінниця: Нова Книга, 2014. -285 с.
136. Яковлева О.О., Іванова С.А., Семененко І.Ф., Барало Р. П., Вільцанюк І. О., Стопінчук О.В., Семененко С. І. Тактика вибору антибіотиків. - Вінниця: Нова книга, 2014. –224 с.
137. Яковлева О.О., Коновалова Н.В., Косован А.І., Стопінчук О.В., Семененко С.І. Клінічна фармакогенетика. - Вінниця: Нова книга, 2014. –160 с.
138. Яковлева О.А., Семененко І.Ф., Коновалова Н.В., Бугай А.Ф., Семененко С.І., Дорошкевич І.А., Жамба А.О, Витрук Т.К. Клиническая биофармация. - Винница: ВНМУ, 2014. –128 с.
139. Яковлева О.О., Косован А.І., Семененко І.Ф.,Барало Р.П., Коновалова Н.В. Фармакокінетика. - Вінниця: ВНМУ, 2014. –36 с.
140. Яковлева О.О. , Барало Р.П., Косован А.І.Клінічна фармакологія окремих груп лікарських засобівВінниця: Нова книга, 2014 р. -152 с.
143. Rx-index@vademecum. Лікарські засоби для лікування онкологічних захворювань.- Київ: ФармацевтПрактик, 2015.- 1296 с.
144. Katzung B.G. Basic & Clinical Pharmacology. Fourteenth Edition. 2018
145. Pharmacology / [edited by] Karen Whalen ; collaborating editors, Richard Finkel, Thomas A. Panavelil. – Sixth edition. – 2015. (Lippincott illustrated reviews)
146. Merali Z. et al. Comprehensive medical reference and review for the Medical Council of Canada Qualifying Exam Part I and the United States Medical

- Licensing Exam Step 2. Toronto Notes. 32 Ed. 2016.
147. Nelson's Pediatric Antimicrobial Therapy, 22nd Edition 2017
148. Antibiotic guidelines 2015-2016 Treatment Recommendations For Adult Inpatients
149. Клиническая фармакология. Общие вопросы клинической фармакологии: практикум: учебное пособие / под ред. В.Г.Кукеса; Д.А.Сычев, Л.С.Долженкова, В.К.П. Прозорова. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2013. – 224 с.
150. Напрєєнко О.К., Хайтович М.В. Клінічна психофармакологія (навчальний посібник для студентів медичних (фармацевтичних) ВНЗ. 2016. – 174 с.
151. Хайтович М.В. Сучасні уявлення про взаємодію лікарських засобів. Здоров'я України. Тематичний номер «Клінічна фармація». 2015. № 3-4 (8-9): 6-7. Доступно на <http://health-ua.com>.
151. Хайтович М.В. Транспортер лікарських засобів глікопротеїн-Р: клінічне значення. Медична наука України. 2016, 1-2. 86-93.
152. Хайтович М.В. Побічні реакції на лікарські засоби: епідеміологія, фактори ризику та шляхи профілактики. Семейная медицина. 2016; 4: 30-34.
153. Хайтович М.В. Фармакокінетично/фармакодинамічна модель антибіотикотерапії: клінічне значення. Медична наука України. 2017. 12 (3-4), 114-121.

17. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Внутрішні хвороби: портал для лікарів [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://empendium.mp.pl/ua/>
2. Державний формуляр лікарських засобів. Випуск 1, випуск 2, випуск 3, випуск 4, випуск 5, випуск 6, випуск 7, випуск 8, випуск 9, випуск 10, випуск 11/ під ред. В.Т. Чумака, В.І. Мальцева, А.М. Морозова, В.Д. Парія, А.В. Степаненко.– К.: Моріон.
3. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, 10th Revision, Version for 2007 [Електронний ресурс].– Режим доступу: [http:// apps.who.int/classifications/apps/icd/icd10online/](http://apps.who.int/classifications/apps/icd/icd10online/)
4. Rational use of medicines: progress in implementing the WHO medicines strategy Report by the Secretariat, EB118/6, 11 May 2006, [Електронний ресурс].–Режим доступу: www.who.int/gb/ebwha/pdf_files/EB118/B118_6-en.pdf/
5. Сайт Державного реєстру лікарських засобів України [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://www.drlz.com.ua/> (дата звернення: 06.11.2019. – Назва з екрана.
6. Накази МОЗ України формату «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги + Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги при конкретних видах патології та невідкладних станах у дітей та дорослих».
7. Клінічні настанови на сайтах інститутів НАМН України, в т.ч. Інституту кардіології імені М.Д. Стражеска; матеріали з фармаконагляду та інших питань на сайті ДЕЦ МОЗ України;

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

**Український центр наукової медичної інформації
і патентно-ліцензійної роботи**

«Затверджено»
Директор Департаменту
лікувально-профілактичної допомоги
СІРВАНІ СІРВАМИ МОЗ України
Хобзей М.К.
«12» 12 2011 р.

**УНІФІКОВАНА МЕТОДИКА ОЦІНКИ ФАРМАКОТЕРАПІЇ ЗА
ЛИСТКАМИ ЛІКАРСЬКИХ ПРИЗНАЧЕНЬ**

Методичні рекомендації

(178.11/17.12.)

КИЇВ 2011